

**Johtajat tervehtivät viemällä käden päähineeseen
- direktiivisyys Yleisessä palvelusohjesäännössä**

Kandidaatintutkielma

Laura Kaalikoski

Suomen kieli

Kieli- ja viestintätieteiden laitos,

Jyväskylän yliopisto

2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Laura Kaalikoski	
Työn nimi – Title Johtajat tervehtivät viemällä käden päähineeseen - direktiivisyys Yleisessä palvelusohjesäännössä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 24
Tiivistelmä – Abstract Kandidaatin tutkielmassani tarkastellaan direktiivisyyttä Puolustusvoimien Yleisessä palvelusohjesäännössä. Tutkimuskysymykset ovat olleet: <ol style="list-style-type: none">1. Miten direktiivisyyttä ilmaistaan Yleisen palvelusohjesäännön kielellisillä valinnoilla?2. Miten organisaatiokulttuuri vaikuttaa Yleisessä palvelusohjesäännössä käytettävään kieleen? <p>Tutkimus on laadullinen ja sen metodologisina valintoina on käytetty tekstin ja tekstilajintutkimusta systeemifunktionaalisen kielenkäsityksen näkökulmasta. Tutkimusaineistosta oli luokiteltavissa sekä prototyyppejä että ei-prototyyppejä direktiivejä. Direktiivin velvoittavuuden asteen perustella nämä direktiivit luokiteltiin seitsemään luokkaan: ohje, kieltä, määräys, velvoite, käsky, lupa ja ainoa oikea toimintatapa. Kielellisinä valintoina direktiivien ilmaisussa käytettiin verbien osalta käskyissä imperatiivia ja armeijan käskyksi kiteytynyttä formulaa, passiivin ja aktiivin indikatiivin preesens-muotoa sekä modaalisia ja infiniittisiä rakenteita. Subjektin osalta kielelliset valinnat tavoittelivat kaikilla ilmaisutavoilla direktiivin laatijan sekä vastaanottajan etäännyttämistä henkilöidystä persoonasta. Käytettyjä valintoja subjektin osalta olivat geneerinen subjekti, nollasubjekti, nominalisaatio sekä näennäinen subjektiton passiivirakenne, jossa direktiivin vastaanottaja on tulkittavissa asiayhteydestä.</p> <p>Organisaatiokulttuurin osalta todettiin Puolustusvoimien edustavan hierarkkista ja tavoiltaan vanhoillista yhteisöä. Yhteisön kieli sekä ohjaa kulttuurista ajattelua että ottaa vaikutteita kulttuurista. Tutkimuksessa todetaan, että kielellisen koodin omaksuminen on oikeutus organisaation täysvaltaiseen jäsenyyteen, ja että tästä syystä organisaation uudet jäsenet pyrkivät omaksumaan yhteisönsä kielen ja vanhemmat jäsenet myös pyrkivät tukemaan heitä tämän tavoitteen saavuttamisessa.</p> <p>Puolustusvoimien organisaatiokulttuuri näkyy Yleisen palvelusohjesäännön kielellisissä valinnoissa muun muassa vaikiintuneiden rakenteiden ja sanaston käyttönä, vastuullisen subjektin etäännyttämisenä sekä ainoan oikean toimintatavan yksiselitteisenä käskyksi tulkittamisena. Lisäksi organisaatiokulttuurin vaikutus ilmenee virkatekstin osalta siinä, ettei tekstin laatijan henkilöllisyys käy julkaisun tiedoista ilmi. Tämä piirre on osin yleinen kaikissa organisaatioissa laadituille virkateksteille ja osaltaan se tukee vastuullisen subjektin etäännyttämistä Puolustusvoimien kontekstissa.</p>	
Asiasanat – Keywords: Direktiivisyys, Puolustusvoimat, Yleinen palvelusohjesääntö, organisaatiokulttuuri	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja merkitys.....	1
1.2	Tutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymykset.....	2
2	Tutkimuksen teoreettinen tausta	3
2.1	Tutkimuksen metodologiset valinnat.....	3
2.2	Katsaus aiempaan tutkimukseen.....	4
2.3	Virkakieli tekstilajina	5
2.4	Puolustusvoimien organisaatiokulttuuri ja sen kieli	7
3	Direktiivisyys	8
3.1	Direktiivisyyden määrittelyä	8
3.2	Modaalisuus.....	9
4	Direktiivisyys Yleisessä Palvelusohjesäännössä	10
4.1	Yleinen palvelusohjesääntö	10
4.2	Ohjeistettavat asiat.....	10
4.3	Direktiivisyyden tavat.....	11
4.3.1.	Ohje	12
4.3.2.	Määräys	12
4.3.3.	Velvoite	12
4.3.4.	Kielto	13
4.3.5.	Käsky.....	14
4.3.6.	Lupa.....	15
4.3.7.	Ainoa oikea toimintatapa	16
4.4	Direktiivisyyden kielelliset valinnat	17
4.4.1.	Verbien kielelliset valinnat.....	17
4.4.2.	Subjektien kielelliset valinnat	18
5	Organisaatiokulttuurin merkitys	19
5.1	Puolustusvoimien kielelliset koodit.....	19
5.2	Direktiivisyys Puolustusvoimien kielessä	20
6	Päätäntö.....	22
6.1	Vastaukset tutkimuskysymyksiin	22
6.2	Luotettavuuden arviointi ja mahdollinen jatkotutkimus.....	23
6.3	Loppusanat - Sotilas näkee vasemmalla silmällä äärimmäisenä olevan hämmöttävän	24
	LÄHTEET.....	25

1 JOHDANTO

Vanhempi kapteeni käveli hymyä silmäkulmissaan pidätellen kasarmin yläkäytävällä. Vasemmassa kädessään hänellä oli ilmavoimiensininen turkislakki, oikeaa kättään hän piti tiukkana levynä, sormet suoraksi ojennettuina ja tiiviisti yhteen puristettuna. Jokaisen toimistohuoneen ovelta hän poikkesi sisään, työnsi oikean kätensä eteenjotentamansa turkislakin sisään ja lausui juhlallisesti huoneessa työskenteleville: ”Tervehdin teitä!”. Toimintaa hämmästeleville työtovereilleen kapteeni selitti perehtyneensä juuri julkaistuu Yleiseen palvelusohjesäännön uuteen painokseen, jonka alakohdassa 113 ohjeistetaan tervehtimisen tapahtuvan ”viemällä oikea käsi päähineeseen”. Toimisto kerrallaan herahti huvitukseen pohtien ”kuka noitakin komentoja keksii?” kapteenin jatkaessa paraatimarssiaan käytävällä eteenpäin.

1.1 Tutkimuksen aihe ja merkitys

Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkin direktiivisyyttä Puolustusvoimien Yleisessä palvelusohjesäännössä 2017 (YLPALVO). Tarkastelen aineistossa esiintyviä ohjeistamisen tapoja ja niissä käytettyjä kielellisiä valintoja. Tutkimukseni painottuu Yleisen palvelusohjesäännön direktiivisyyden tutkimiseen kielellisestä näkökulmasta, mutta merkityksellään, kielenkäyttöön erottamattomasti kuuluvana seikkana, huomioin organisaatiokulttuurin merkityksen tutimani aineiston kielellisille valinnoille.

Yleinen palvelusohjesääntö on kaikkia sotilaita koskeva ohjesääntö, jossa linjataan käytäytymis- ja toimintatapoja erilaisissa sotilasorganisaation arkipäiväisissä tilanteissa. Pääasiassa sen direktiivit ohjaavat toimintaa normaalioloissa ja kasarmiolosuhteissa. Ohjesääntöjen laatimista ja julkaisua Puolustusvoimissa säättää pysyväisasiakirjana julkaistu ohje (HK333). Kyseisessä ohjeessa määritetään muun muassa ohjesäännöstön rakenne, ohjesääntötoimikuntien roolit ja vastuut sekä kuvataan tuotantoprosessi toimeksiannosta julkaisemiseen asti.

Tutkimuksen aihe on itselleni merkityksellinen oman työni kautta. Olen koulutukseltani sotatieteiden maisteri ja työskentelen Puolustusvoimissa upseerin virassa. Työtehtävissäni korkeakouluosaston opettajana olen paljon vuorovaikutuksessa sotilasorganisaation eri-ikäisten henkilöiden kanssa, jotka toimivat useilla sotilashierarkian eri tasoilla. Työni tueksi käytän paljon Puolustusvoimien opas- ja ohjekirjallisuutta sekä ohjaan jonkin verran opiskelijoiden tutkimustöitä myös kielenhuollon ja -käytön näkökulmasta. Työskennellessäni Puolustusvoimissa, olen kiinnittänyt huomioita organisaatiossa käytettävään kieleen ja sen tyypillisiin piirteisiin ja havainnut sieltä useita kiinnostavia tutkimisen arvoisia ilmiöitä. Tässä tutkimuksessa pyrin kielen tutkimisen kautta lisäämään ymmärrystä organisaationi kulttuurisista tekijöistä, niiden merkityksestä virkakielessä käytetyille kielellisille valinnoille sekä kielenkäytön merkityksestä organisaatiokulttuurin muokkaajana.

Eräänä tutkimukseni taustavaikuttajana ja jopa voimanlähteenä pidän toivetta organisaation kielen kehittämisestä dynaamisempaan ja yksiselitteisempään suuntaan. Toiveeni on, että Puolustusvoimien virkakieltä tutkimalla olisi mahdollista havaita ja tiedostaa sen vallitsevia piirteitä ja sitä kautta voisi mahdollisesti päivittää organisaation kieltä lähemmäs nykyaikaisia ja yleiskie-

lisempiä ilmaisuja. Tällä hetkellä Puolustusvoimien organisaation kielelliset ratkaisut ovat osaltaan toimivia, kontekstissaan perusteltuja, mutta osaltaan myös vaikeaselkoisia ja jopa tahattomasti hilpeyttä herättäviä rakenteita ja ilmaisuja.

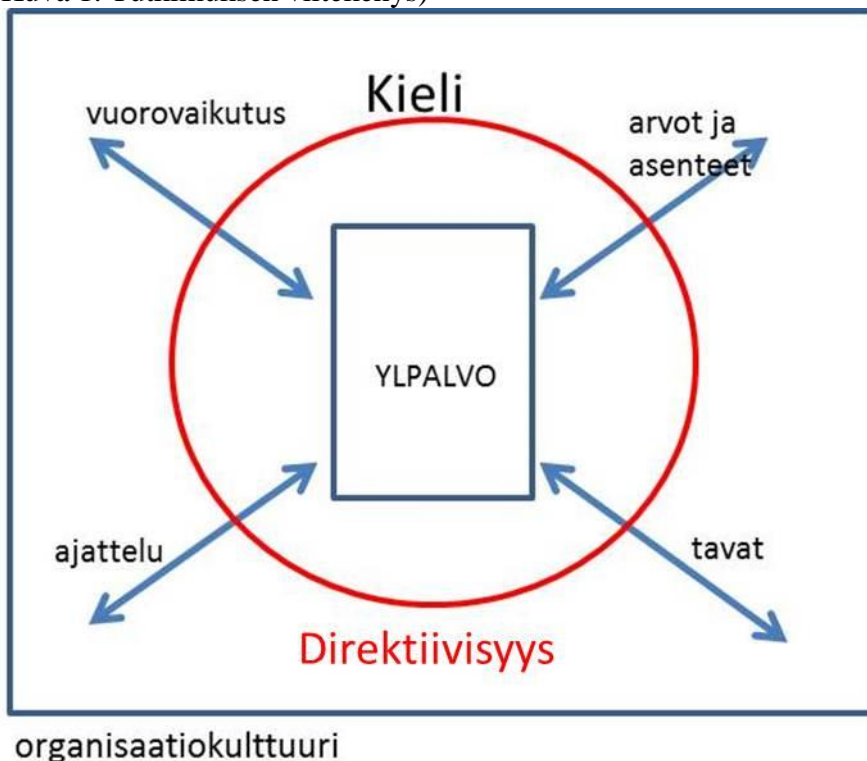
“Konkreettinen kielenkäyttö, yksittäinen teksti on paitsi kielenkäytön ja merkitysten rakentamisen perusyksikkö myös samalla ikkuna kielen systeemiin. (Luukka 200: 10)

Tällä tutkimuksella pyrin raottamaan ikkunaa oman organisaationi osalta, tarkastelemalla sekä konkreettista kielenkäyttöä Puolustusvoimissa laaditussa tekstissä että kielen merkitystä organisaation systeemissä.

1.2 Tutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tutkimusasetelmani keskiössä on Puolustusvoimien Yleinen palvelusohjesääntö, josta tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan toiminnan ohjeistamista eli direktiivisyyttä. Ennakkoletuksen perusteella organisaatiokulttuuri vaikuttaa organisaatiossa käytettävään kieleen ja sen ilmenemisiä on nähtävissä muun muassa organisaation jäsenten ajattelussa, heidän välisessään vuorovaikutuksessa, tavoissa sekä arvoissa ja asenteissa. Ennakkoletuksen perusteella organisaation kieli vaikuttaa myös organisaatiossa tuotettuihin teksteihin ja niiden kielellisiin valintoihin.

(Kuva 1. Tutkimuksen viitekehys)

Tämän teoreettisen viitekehysten perusteella tutkimuskysymyksetni ovat seuraavat:

1. Miten direktiivisyyttä ilmaistaan Yleisen palvelusohjesäännön kielellisillä valinnoilla?
2. Miten organisaatiokulttuuri vaikuttaa Yleisessä palvelusohjesäännössä käytettävään kieleen?

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Tutkimuksen metodologiset valinnat

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Yleistä palvelusohjesääntöä tekstintutkimuksen ja osin tekstilajin tutkimuksen näkökulmasta ja metodeilla. Vesa Heikkinen (2007) kirjoittaa Puhe ja kieli -lehden artikkelissaan, että tekstintutkimus on 2000-luvulla suosiota kasvattanut tutkimussuuntaus, jonka määrittäminen tarkasti on vaikeaa. Heikkisen mukaan tekstintutkimus voi olla tekstejä aineistona käyttävää, kielen piirteitä kartoittavaa, kokonaisia tekstejä tarkastelevaa tai merkityksiä pohtivaa tutkimusta.

Tekstilajin eli genren tutkimuksessa tarkastellaan tekstin lajityyppiä ja tyyllilajia. Mänty- sen ja Shoren mukaan tekstilaji on sidoksissa tekstiin eikä sitä voi tarkastella siitä irrallisena ilmiönä (2006: 9). Tekstilajin tutkimukselle on ominaista tekstien luokittelu yhteisten tyyppi- piirteiden mukaisesti. Näitä piirteitä ovat tyyppillisesti käytetty sanasto ja tekstin rakenne. Genrejen sisällä ilmenee myös vaihtelua eivätkä luokkien rajat ole kovinkaan jyrkät: sama teksti voi olla luokiteltavissa moneen tekstilajiin. (Mäntynen&Shore 2006:11)

Tekstintutkimuksen avainkäsite on kielen piirre, joita tarkastellaan tyyppillisesti suhteessa tekstilajeihin. Piirteellä voidaan viitata kielen yleisen tason ominaisuuksiin, kuten virallisuuteen. Sillä voi myös viitata tekstin yksityiskohtiin, joita ovat käytetyt kielelliset valinnat ja niiden yhdistelmät, kuten teitittely. Piirteellä on omia merkitystehtäviä tekstin tulkinnan kannalta: Toisaalta piirre on tekstissä silmin nähden havaittavissa käytetyissä sana- ja rakennevalinnoissa, toisaalta se on samanaikaisesti aistittavissa tekstilajia jäsentävänä abstraktina. Osan piirteistä voi erottaa tekstistä muodollisten kriteerien perusteella. Näitä ovat muun muassa käytetty sapluuna, kielelliset rakenteet ja kielikuvat. Piirteiden avulla lukija lukijan on mahdollista tulkita tekstiä genren normien ja kirjoittajan odotusten mukaisesti (Heikkinen 2009: 15-18).

M.A.K. Hallidayn kehittämässä systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa (SF-teoria) kielisysteemin ja kielenkäytön rajapintana pidetään nimenomaisesti kielenkäytön lajia. SF-teorian näkökulmasta tarkasteltuna tekstin merkityksen ja muodon ajatellaan olevan sidoksissa toisiinsa ja näin ollen tekstissä olevista lauserakenteista ja siinä käytetyistä sanavalinnoista voidaan tehdä johtopäätöksiä tekstin tuottajasta ja lukijasta. (Shore 2012: 158) Hallidayn teorian keskeinen ajatus on, että kieli on olemassa vain toimiessaan jossain ympäristössä, jolloin tärkeimmäksi käsitteeksi nousee tilannekonteksti. Se on yleistetty ja organisaation jäsenten tunnustama sekä hyväksymä merkitysrakennelma toimintaympäristön kulttuurista. Tilannekonteksti mahdollistaa organisaation kielelliset valinnat ja tekee ne todennäköiseksi ja ennalta-arvattavaksi. (Luukka 2002: 99) Eräs SF-teorian peruskäsite on rekisteri, jota Halliday käyttää genren sijasta (Shore 2012: 149). Rekisterillä tarkoitetaan käytetyn kielen vaihtelua käyttötilanteen perusteella. Tilanteissa muuttujia voivat olla tapahtumat, osallistujat sekä kielen rooli käyttötilanteessa. Näiden muuttujien perusteella kielen käyttäjä tekee valintoja, joilla hän ilmaisee merkityksiä. (Hiidenmaa 2000: 38)

Tässä tutkimuksessa ennako-oletuksenani on ollut, että Puolustusvoimien organisaatiokulttuurin vaikutus on nähtävissä tarkastelemani tekstin kielellisissä valinnoissa. SF-teorian kantavana ideana on ajatus, että ihminen on sosiaalisen yhteisön toimija ja että kieli on eräs tä-

män yhteisön toiminnan muoto. Systemis-funktionaalinen teoria pyrkii kuvaamaan kieltä ja sen käyttöä osana yhteisön toimintaa. Lisäksi se pyrkii kuvaamaan merkitysten ilmaisemista kielen keinoin. (Luukka 2002: 89–90) SF-teoria perustuu ajatukselle kielestä systeeminä, joka mahdollistaa ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja yhteisöjen toiminnan. Tästä syystä kieltä tulee Luukan mukaan tarkastella tekstien ilmenemiskonteksteissa esiintyvänä tekoina ja merkityksellisinä ihmisen tekeminä valintoina. (2002: 98) Nämä valinnat ovat osaltaan tietoisia ja tekstin tuottajan lukijaa ajatellen valitsemia. Välttämättä tekstin tuottaja ei aina tiedosta tekemiään valintoja, vaan omaksuttu genre ja sen lajityypilliset piirteet ohjaavat tekstin syntyä. Nämä organisaation lajityypilliset kielelliset valinnat ovat tyyppillisesti määrittelemättömiä, mutta yhteisössä yleisesti tunnettuja kielenkäytön piirteitä. (Hiidenmaa 2000: 37)

Sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä 1980- ja 1990-lukujen aikana tapahtunut kielellinen käänne synnytti ymmärryksen siitä, että sosiologiset tutkimukset voivat olla myös kielellisiä tuotoksia. Näissä tuotoksissa ilmenevät kielelliset valinnat vaikuttavat käsitykseen tutkimusaineiston sosiologisesta ympäristöstä. (Aro, ym. 2012: 670) Sosiologisessa tutkimuksessa tavoitteena ei ole tehdä analyysia tekstilajeista vaan niiden avulla pyritään tuottamaan tietoa sosiaalisista ilmiöistä. Kun ilmiötä tarkkaillaan käänteisesti, voidaan todeta, että sosiaalisten ilmiöiden tekstimuotoiset representaatiot ja sosiaalisten kulttuureiden kielelliset valinnat ovat äärimmäisen kiinnostavaa aineistoa kielitieteelliselle tutkimukselle. (Aro ym. 2012: 667) Tästä nimenomaisesta syystä tämäkin tutkimus etsii vastausta sekä organisaation direktiivien kielellisiin valintoihin sekä pohtii organisaatiokulttuurin merkitystä suhteessa tehtyihin valintoihin.

2.2 Katsaus aiempaan tutkimukseen

Toiminnan ohjaamisesta, eli direktiivisyydestä, on laadittu tutkimuksia ja artikkeleja moniin konteksteihin. Tutkijat ovat perehtyneet muun muassa sairaaloiden potilasohjeisiin (Kalliokoski 2010), eri virastojen byrokraattiseen kieleen (Honkanen 2012), puhutun kielen direktiivisyyteen (Lauranto 2015) sekä laki- ja säädöskielessä käytettyihin ilmauksiin (Rydzewska-Siemiatkowska 2016). Puolustusvoimissa direktiivisyyttä on kielitieteellisestä näkökulmasta tutkittu varsin vähänlaisesti, vaikka aineistoa olisi runsaasti käytössä. Tässä luvussa esittelen muutamia aiempia tutkimuksia, jotka ovat omalle tutkimukselleni merkityksellisiä.

Rainer Peltoniemen väitöstutkimuksessa Suomen puolustusjärjestelmän ydinosuudet ja niiden muutoshaasteet mahdollisessa Nato-jäsenyydessä luvussa 5 käsitellään Puolustusvoimien organisaatiokieltä. Peltoniemen tutkimus on laadittu Teknillisessä korkeakoulussa ja se tarkastelee Puolustusvoimia oppivana organisaationa. Tutkimuksen alaluvussa 5.2.1 ”Yhteinen kieli” kuvataan, miten yhteinen käsitteistö tutkittavan aiheen osalta muodostui ja osin muodostettiin Puolustusvoimissa. Peltoniemi mainitsee yhteisen kielen olevan aihealueen ymmärtämisen edellytys Puolustusvoimien henkilöstölle ja muille organisaation toimijoille. Lisäksi hän toteaa, että tutkimuksessa käytetyt kielelliset valinnat on osin jopa määritetty julkaisemalla ne Puolustusvoimien määritelmärekisterissä. (Peltoniemi 2007: 156)

Direktiivisyyttä eri toimintaympäristöissä on tutkittu muun muassa Rosa Tervosen maisterin tutkielmassa Direktiivisyys rehtorin työtä ohjaavissa teksteissä: tarkastelussa valtion, kun-

nan ja yksityisen koulun johtosäännöt ja niiden pohjatekstit (2016). Tervosen suomen kielen maisterin tutkielma on laadittu Jyväskylän yliopistossa. Tutkimuksessaan Tervonen hakee vastauksia siihen, miten direktiivisyys ilmenee eri koulujen johtosääntöjen kielellisissä valinnoissa sekä siihen, millä tavoin hallinnon tekstejä ohjaavat lait ilmenevät hänen tutkimassaan aineistossa.

Yrjö Laurannon suomen kielen väitöstutkimuksessa *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppasyntaksia* (2015) tutkitaan direktiivisyyden rajaamista puhutussa kielessä. Lauranto tutkii muun muassa imperatiivilauseiden direktiivistä käyttöä arkikeskusteluissa sekä sitä, millä muilla kielellisillä valinnoilla direktiivisyyteen pyritään imperatiivia epäsuoremmin. Lauranto jaottelee direktiivit pyyntöihin, käskyihin, suostutteluun ja vetoomukseen. Näistä kaikista hän käyttää kattokäsitettä toimintakehote. (3) Väitöstutkimuksessaan Lauranto tarkastelee direktiivisyyden rajoja ja rajaamista eri näkökulmista käsin. Taustateorianaan tutkimuksessaan hän on käyttänyt systeemis-funktionaalista kieliteoriaa nimenomaan siksi, että hän on halunnut tarkastella sekä direktiivi-ilmausten käyttötarkoitusta kielessä sekä myös sitä, mikä mahdollistaa direktiiviset kielelliset teot. SF-teorialle leimallisesti Lauranto tutkii kieltä kieliopin ja kielenkäyttäjien kaksisuuntaisena vuorovaikutusilmionä, jolloin kieli mahdollistaa vuorovaikutuksen sekä myös muokkautuu sen ohessa käyttäjiensä tarpeiden mukaisesti. (14)

Merkittävän vertailukohdan tutkimukselleni antaa myös Eeva Toivolan pro gradu Tupa-kointi oppilaitoksen alueella on kielletty - *Direktiivit Kiipulan ammattiopiston opiskelijan oppaassa* (Helsingin yliopisto 2014). Toivolan tutkimus tarkastelee direktiivisyyttä ennen kaikkea selkokielisyyden näkökulmasta. Hänenkin tutkimuksessaan keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat direktiivien ymmärrettävyyden lisäksi tekstissä käytetyt kielelliset valinnat sekä asiantuntijaorganisaation kieli.

Viranomaisten käyttämästä kielestä on tehty tutkimusta kotimaisten kielten keskuksessa tekstintutkimuksen menetelmin. Kotuksella on ollut vuosina 1997–2000 hallinnon kielen tutkimushanke *Elämää tekstiakvaariossa: tekstin synty, vaellus ja olemus*. Hankkeessa tutkittiin virkakieltä eri yhteyksissä ja sen tuotoksena on julkaistu teoksia, jotka ovat omassa tutkimuksessani lähteinä. Esimerkkeinä mainittakoon Heikkinen ym. 2000. *Teksti työnä, virka kielenä* ja Heikkinen 2002 *Virkapukuinen kieli*.

2.3 Virkakieli tekstilajina

Tekstilajia voidaan pitää yhteisöllisenä käsitteenä, jolloin sillä voi olla käyttäjiensä keskuudessa jopa oma nimi. Tekstilajille on tyypillistä vakiintunut muoto, joka ilmenee niin käytetyssä kokonaisrakenteessa ja tekstin ulkoasussa kuin käyttöön valituissa fraaseissa ja sanastossakin. Kirjoittajan valitsema tekstilaji antaa siten myös lukijalleen mallin tulkinnasta ja tekstilajin tuntemus ja genren hallinta saattaa myös olla avainasemassa yhteisön jäseneksi pääsemisessä. (Tarkoma & Vuorijärvi 2012: 103-104)

Virkakielestä tuntuu olevan ihmisillä hyvin geneerinen käsitys virkakieltä käyttävästä organisaatiosta riippumatta. Virkakieltä pidetään vaikeaselkoisena ja abstraktina kielenlajina. Sen rakenteiden ajatellaan olevan monimutkaisia ja virkkeiden pitkiä. Käytetyt sanat ovat käsi-

tysten mukaan sivistyssanoja tai muuten organisaation käyttöön vakiintuneita, arkisesta kielenkäytöstä puuttuvia, ilmauksia. Lisäksi virkakielestä puuttuu faktuaalisesti usein sekä asian suorittaja että sen käskijä tai opastaja. Vaikka virkakielisestä tekstistä on ymmärrettävissä subjekti, kenelle se on osoitettu, tekstissä ilmaistaan asioita tehtävän ja niitä tapahtuvan. Tällä tavoin persoonasta etäännyttämällä saadaan virkakieleen epäystävälliseksikin koettu asiallinen virkatyyli. (Heikkinen 2002: 15)

Virkakielelle on leimallista myös sen esittäminen organisaatiossa vakioidussa ulkoasussa. Ei siis riitä, että kielen sanastolliset ja rakenteelliset valinnat ohjaavat tekstin lukijan tulkintaa vaan myös visuaalisella ilmeellä tekstin ympärillä on merkitystä tulkinnan kannalta. (Julkunen 2002: 108) Esimerkiksi Puolustusvoimien asiakirjojen nimityksiä (käsky, esittely, vastaus, jne.) ja tekstin asemointia säättää Puolustusvoimien graafinen ohje vuodelta 2015. Myös Puolustusvoimissa julkaistaville teoksille ja jopa PowerPoint-näyttöesityksille on siinä oma määrätty ulkoasunsa, jonka näkeminen saa jo lukijan fokuoittamaan aiheeseen halutusta näkökulmasta ja toivotulla asenteella. (AL8734)

Virkakielestä puhuttaessa on huomioitava, ettei kuitenkaan ole olemassa yhtä lajityypillistä tekstilajia nimeltään virkakieli. Vaikka aiemmin mainittiin yleisten käsitysten pitävän virkakieltä geneerisenä tekstilajina, tosiasiallisesti viranomaisten kielenkäytön rekisterit vaihtelevat toimijoittain. Organisaatioiden kielenkäytön tyyppilliset piirteet ja tunnusomaiset kielelliset valinnat ovat kuitenkin tekstiä tarkasteltaessa löydettävissä ja organisaatioiden tunnistaminen kielellisten valintojen perusteella on täysin mahdollista. Näitä virkakielen piirteitä voi muodostua vakioitujen sapluunoiden ohjaamina sekä myös organisaation jäsenten sosiaalistumisen kautta, jolloin virkakielessä käytetyt valinnat perustuvat ennen kaikkea tottumukselle. Kyseiset kielen piirteet ovat nähtävillä niin sanastossa, rakenteissa kuin tekstin jäsentelyssäkin. Niiden perusteella on mahdollista erottaa eri organisaatioiden virkakielet toisistaan ja niitä korostamalla voidaan helposti tehdä virkakielestä myös huumoria. (Hiidenmaa 2000: 37)

Virkakielelle ominaisia yleisiä tekstuaalisia piirteitä ovat toisto ja pronomien puuttuminen tekstistä lähes kokonaan. Virkakielessä käytetyt virkkeet muodostuvat useimmin kahden lauseen yhdistelmästä, kahdesta rinnasteisesta päälauseesta tai yhdestä itsenäisestä päälauseesta. Sivulauseista suurin osa on relatiivilauseita, koska teksteissä on paljon tarvetta rajata, täsmentää ja täydentää pääkäsitteitä sekä referoida lähdetekstejä. Nykyaikainen virkakieli on tutkimuksen perusteella yksinkertaista ja se pyrkii välttämään polveilevia rakenteita ja sivulauseiden ketjuttamista. Lisäksi virkakielelle on tyyppillistä, että se esittelee, toteaa ja luettelee tietoa sen sijaan, että se pyrkisi argumentoimaan tai kommentoimaan sitä. (Hiidenmaa 2000: 49) Näiden yllä mainittujen toisistaan poikkeavien tutkimustietojen valossa voikin pohtia, onko virkakieli käytännössä muuttunut nopeammin kuin lukijoiden käsitykset siitä.

Virkakielelle on ominaista, että sen kirjoittaja ei saa nimeään julki. Tuotettu teksti kuuluu henkilön asemesta organisaatiolle. Tyyppillisesti tekstin tuottaja ei ole kielen ammattilainen ja kirjoittamisesta saatu kokemus perustuu työssä oppimiseen. Kyseisissä tapauksissa on jopa eduksi, että organisaatioille on muodostunut kirjoitusmalleja, joista työn tekijä voi ottaa tukea ja mallia tehtävänsä täyttäessään. (Hyvärinen 2002: 240-241.) Puolustusvoimien asiakirjojen käsittelyprosessiin kuuluu asiakirjojen varmentaminen ja allekirjoittaminen virka-asemansa perusteella

vastuullisten esimiesten toimesta. Tällöin asiakirjan tekstin varsinaista tekijää ei tiedetä ja toisaalta vastuullisena henkilönä näyttäytyy joku muu kuin asiakirjan kirjoittaja.

2.4 Puolustusvoimien organisaatiokulttuuri ja sen kieli

Organisaatio voidaan määritellä esimerkiksi joukoksi ihmisiä, jotka kuuluvat yhteen jollakin perusteella ja joiden työskentely tähtää yhteiseen päämäärään. Organisaatiolla voidaan tarkoittaa myös tapaa, jolla työtehtävät ja johtosuhteet on jaettu henkilöiden tai ryhmien kesken. (Gorpe 1984: 9) Organisaation kulttuuri rakentuu ryhmittymästä riippumatta arvoille, asenteille ja käyttäytymismalleille. Nämä seikat ovat osin tiedostamattomia ja esimerkin avulla omaksuttuja. Omaksuttu organisaatiokulttuuri on vakiintunut malli, jonka on aikojen saatossa koettu toimineen hyvin ja perustellusti. Näin ollen sitä pyritään siirtämään uusille organisaation jäsenille toimivana tapana ajatella, toimia ja tuntea. (Varjonen 2000: 34)

Sotilasorganisaatiolle tyypillisiä piirteitä ovat hierarkkisuus, maskuliinisuus ja pinnan alla oleva tietoisuus realistisesta väkivallan käytön mahdollisuudesta poikkeusoloissa. Sotilasyhteisöt koostuvat erilaisista ryhmistä, joita on eri organisaatioille tyypillisesti sekä organisaation määräämiä virallisia että vuorovaikutuksen ja mielenkiinnon kohteiden myötävaikutuksella syntyneitä epävirallisia ryhmiä. Epävirallisilla ryhmillä on omia kirjoittamattomia käyttäytymissääntöjä ja vakiintuneita toimintatapoja. Virallisen organisaation henkilöillä puolestaan on kiinteät tehtävät, valitut johtajat sekä kirjoitetut säännöt. Puolustusvoimissa on tyypillistä, että organisaatio ja sen kulttuurit hahmotetaan erilaisina tarkastelevasta henkilöstöryhmästä riippuen. Esimerkiksi varusmiehillä ja kantahenkilökunnalla on toistaan poikkeavat käsitykset Puolustusvoimien organisaatiokulttuurista esimerkiksi hierarkkisuuden osalta. (Varjonen 2000: 31)

3 DIREKTIIVISYYS

3.1 Direktiivisyyden määrittelyä

”Direktiivi on ohjaileva lausuma, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla. Direktiivin prototyyppinen ilmaisutapa on imperatiivi- eli käskylause.” Direktiivisyys onkin siten kielen keino ohjata toimintaa haluttuun suuntaan. Iso suomen kielioppi jaottelee direktiivit 16 eri kategoriaan, jotka ovat käsky, kiello, kehoitus, pyyntö, ohje, neuvo, suositus, varoitus, ehdotus, muistutus, suostuttelu, kutsu, tarjous, lupa, toivotus ja vastaus pyyntöön. (VISK§1645)

Direktiivin vaikuttavuuden aste vaihtelee modaalisin keinoin ehdottomasta mahdolliseen toimintaan. Direktiiville onkin ominaista, että se edellyttää kuulijaltaan jonkinlaista - joko sanallista tai toiminnallista - reagoimista. VISK:n mukaan direktiivisyydelle ei löydy yhtä tarkkaa kieliopillista määritelmää, vaan ilmiötä on tarkasteltava kontekstisidonnaisesti. Suomen kielessä tavanomaisena pidettäviä direktiivisyyden tyyppisiä ovat imperatiivi-, eli käskylauseen lisäksi erilaiset väitelauset, modaaliset verbi-ilmaukset, kysymyslauseet ja finiittiverbittömät direktiivit. (VISK§1645) Yrjö Lauranto puhuu direktiivisyydestä eräänlaisena kattokäsitteenä, jonka alle sopii lukematon määrä erilaisia ja eriasteisia toimintakehoitteita yksiselitteisestä käskystä kontekstisidonnaiseen syntaksittomaan ilmaukseen (2015: 3).

Direktiivisyydestä on aiemmassa suomalaisessa kieliopissa käytetty nimitystä tahtomuksen puhefunktio (VISK§1646). Muita arkikielessä direktiivisyydestä käytettyjä termejä ovat muun muassa ohjeistaminen sekä toimintakehoite. Väitöstutkimuksessaan Lauranto määrittää VISK:n kuvailemien kategorioiden lisäksi tekstilajilähtöisen direktiivisen merkityksen, jolloin direktiivillä ei ole varsinaista kieliopillisesti tunnistettavaa muotoa, mutta direktiivi on tunnistettavissa asiayhteydestä. Tällaisesta direktiivisyydestä Lauranto käyttää nimitystä velvoitustahto. (2015: 3)

Suvi Honkanen kuvaa väitöksessään direktiivisyyden tutkimuksen hakeneen aikojen saattossa vastausta muun muassa ihmisen käyttäytymisen ohjailuun ja siihen vaikuttavaan argumentointiin. Honkasen mukaan direktiivisyyden tutkimus on perinteisesti suuntautunut retoriikan tutkimukseen. Tästä syystä hän on korostetusti pyrkinyt tutkimaan direktiivisyyttä kieliopin ja asiayhteyden suhdetta ohjailevissa lausumissa. Myös Honkanen tuo esiin sen, että direktiivisyyden käsitettä on käytetty monenlaisissa tutkimusasetelmissä. Hänen mukaansa direktiivisyyden käsite pohjautuu John R. Searlen 1950-luvulla luokitteluun J. L. Austinin kehittämästä puheaktiteoriasta. (Honkanen 2012: 8-9) Puheaktilla tarkoitetaan kielellisen viestinnän pienintä itsenäisesti esiintyvää yksikköä. Searlen luokituksen mukaan väite, käsky, kysymys, neuvo ja lupaus muodostavat kaikki oman puheaktikategoriansa. (Piira 2011: 16) Peruspuheaktit voidaan jakaa väitteisiin, kysymyksiin ja käskyihin. Modalisuus on näiden puheaktien oleellinen tekijä ja moduksen perusteella voidaankin määrittää, mistä puheaktista kulloinkin on kyse. (Ojutkangas ym. 2009: 151)

Yleisesti ottaen direktiivien voidaan sanoa olevan toimintaa ohjaavia tekstejä. Niillä pyritään vaikuttamaan vastaanottajiensa käyttäytymiseen ja toimintaan direktiivin laatijan haluamalla tavalla. (Kankaanpää 2002: 57)

3.2 Modalisuus

Modaalisuudella tarkoitetaan tekemisen mahdollisuuden ja tapahtumisen todennäköisyyden astetta. Modaalisilla kielenaineiksilla ilmastaan onko jokin tapahtuma täysin varma tai välttämätön, todennäköinen tai epätodennäköinen, mahdollinen, epävarma tai mahdoton, pakollinen tai luvalinen tai joistakin määritetyistä seikoista riippuvainen. Mahdotonta seikkaa ilmaistaan kieltosanaalla. Modaalisuutta voidaan ilmaista tekstissä modaaliverbillä, nesessiivirakenteella tai adverbeilla ehdottomasti tai välttämättä. Iso suomen kielioppi jaottelee modaalisuuden lajit seuraavasti: deonttinen modalisuus, episteeminen modalisuus, dynaaminen modalisuus ja praktinen välttämättömyys. (VISK§1551)

Direktiivisiä tekstejä tutkittaessa voidaan todeta, että niissä modalisuus on yleensä deonttista. Deonttinen modalisuus ilmaisee joko normin mukaista lupaa tai velvoitetta, jotka kohdistuvat toimijan tekoihin. Tällöin on kyse tekstin tuottajan asenteesta tekstin sisältöön ja tässä nimenomaisessa tapauksessa direktiivin velvoittavuuden asteeseen. (Ojutkangas ym. 2009: 154-155)

SF-teoriassa Halliday määrittää modaalisuuden kielenkäyttötilanteen kontekstin ja vuoro-vaikutuksellisuuden kautta. Hallidayn mukaan modalisuus määrittyy sen mukaan kenelle ja mihin tilanteeseen teksti on kulloinkin tarkoitettu: onko teksti kirjoitettua vai puhuttua ja mitä retorisia tai ei-kielellisiä keinoja viestinnässä käytetään. Näistä kielenkäytön piirteistä käytetään käsitettä moodi. Muita modaalisuutta määrittäviä muuttujia ovat ala, joka kuvaa tekstin sisältöä ja toiminnan alaa sekä osallistujaroolit, jotka viittaavat kielenkäyttötilanteen sosiaalisiin sekä kielellisiin rooleihin. (Mikkonen 2012: 300) Siinä missä Iso suomen kielioppi jakaa modaaliset lausetyypit väite-, kysymys- ja käskylauseisiin, SF-teorian kolmijako on laajempi. Hallidayn mukaan kielen muotoa säätelevät ideationaalinen, interpersoonallinen sekä tekstuaalinen metafunktio. Näistä ISK:n luokittelemat modaaliset lausetyypit vastaavat lähinnä interpersoonaisia lausetyyppejä. Tällöin modalisuus ilmenee lausetyypin ja muiden modaalisten valintojen, kuten moduksen, partikkelien sekä kommenttiadverbiaalien välityksellä. (Shore 2012: 147)

4 DIREKTIIVISYYS YLEISESSÄ PALVELUSOHJESÄÄNNÖSSÄ

4.1 Yleinen palvelusohjesääntö

Puolustusvoimien toimintaa ohjaa ohjesäännöstö, joka muodostuu ohjesäännöistä, oppaista ja käsikirjoista. Ohjesäännöt ovat Puolustusvoimien toimintoja käsitteleviä hallinnollisia sisäisiä määräyksiä ja ne vahvistaa Puolustusvoimain komentaja. (ME14169) Ohjesäännöstön laatimista vastaavat erikseen nimetyt Puolustusvoimien henkilöstöstä kootut ohjesääntötoimikunnat. Kirjoittaminen suoritetaan pääasiassa virkatyönä työyksiköiden työjärjestyksen ja toimintasuunnitelmien määrittämällä tavalla. Ohjesääntöjä laaditaan ja päivitetään toimintatapojen tai käytettävän kaluston muuttuessa. Yleistä palvelusohjesääntöä on päivitetty esimerkiksi naisten asepalveluksen alkaessa ja sosiaalisen median käytön yleistyessä. (HK333) Tässä tutkimuksessa käytetään aineistona 1.1.2017 käyttöön otettua versiota Yleisestä palvelusohjesäännöstä, joka korvasi vuonna 2009 laaditun päivityksen.

Yleinen palvelusohjesääntö annetaan sotilaskäskynä ja se koskee Puolustusvoimien sotilashenkilöstöä. Ohjesäännön laatimisen perustana ovat suomalaiset sotilasperinteet ja Puolustusvoimien arvot. Ohjesäännön tarkoitus on määrittää yhtenäiset käyttäytymis- ja toimintamallit kaikille Puolustusvoimissa palveleville paikkakunnasta, joukosta ja palvelustehtävästä riippumatta. Yleinen palvelusohjesääntö perustuu asevelvollisuuslain 57 §:ään. ja sitä noudatetaan sellaisenaan normaalioloissa kotimaassa. Poikkeusolojen tilanteessa ja ulkomaan palveluksessa sitä noudatetaan tilanteeseen soveltaen. (PE 2017: 7)

Yleinen palvelusohjesäännön rakenne koostuu johdanto-luvusta, 10 palvelusta määrittävästä luvusta sekä 11 liitteestä, jotka sisältävät kuvia sekä täsmentäviä esimerkkejä palvelustilanteista ja niissä toimimisesta. Luvut on jaoteltu juoksevilla numeroinnilla 553 alakohtaan. Jokainen alakohta sisältää direktiivejä vain yhdestä asiasta tai asiakokonaisuudesta. Yleinen palvelusohjesääntö ei käsittele sotilaiden koulutuksen sisältöjä tai taktista taistelutoimintaa.

4.2 Ohjeistettavat asiat

Yleisen palvelusohjesäännön ensimmäisessä luvussa määritetään sotilaan asema Suomen lainsäädännön perusteella. Luku sisältää 16 alakohtaa, joka ovat erittäin laajoja kaikkia sotilaita koskevia kokonaisuuksia. Toinen luku määrittelee Puolustusvoimien sotilas- ja siviilihenkilöstön sekä ammattisotilaan ja varusmiehen aseman. Lisäksi luku määrittää sotilasarvot, sotilaallisen hierarkian, henkilöstöryhmät sekä sotilasarvojen kanssa käytettävät mahdolliset liitteet ja lyhenteet.

Kolmannessa luvussa annetaan niin sanottuja palvelusmääräyksiä sotilaallisesta järjestyksestä ja käyttäytymisestä. Luku sisältää 99 alakohtaa ollen näin kolmanneksi laajin kokonaisuus ohjesäännössä. Tervehtimisen, puhuttelun ja pukeutumisen ohjeistamisen lisäksi luku määrittää esimiehen ja alaisen vastuut ja velvollisuudet sekä antaa ohjeet tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta ja eri sukupuolten kanssakäymisestä palveluksessa.

Neljäs luku kattaa jokapäiväisen palveluksen toimiteiden ohjaamisen joukko-osastoissa ja muissa vastaavissa hallintoyksiköissä. Luku alkaa kuvaamalla joukko-osaston komentajan tehtävät ja se käy lävitse kaikki varusmiesten palvelukseen suoraan vaikuttavat esimiestehtävät pää-

tyen miehistön tehtävien kuvaamiseen. Lisäksi luku antaa raamit päivittäiselle palvelukselle perusyksikössä aina aamuherätyksestä ja ruokailuista koulutukseen järjestymiseen ja lomalle lähtöön asti. Luvun loppupuolella kuvataan psyykkisen toimintakyvyn ylläpidosta huolehtivan henkilöstön tehtävät vastuualueineen sekä annetaan määräykset päivystyksestä joukko-osastossa ja perusyksikössä.

Asevelvollisten terveydenhuoltoa koskevat ohjeet annetaan viidennessä luvussa. Tässä luvussa määritetään myös erilaiset palvelushelpotukset ja -vapautukset. Kuudes luku on yhtä laaja kuin neljäs sisältäen 103 alakohtaa, jotka käsittelevät turvallisuustoimintaa Puolustusvoimissa. Turvallisuushenkilöstön määrittämisen ja heidän tehtäviensä kuvaamisen lisäksi kuudes luku ohjeistaa tietoturvallisuudesta sekä määrittää voimakeinojen käytön ja -oikeudet eri tehtävissä.

Puolustusvoimien ulospäin kaikkein näkyvintä toimintaa, toimintaa sotilaallisissa tilaisuuksissa sekä lippujen käyttöä, ohjeistetaan luvuissa seitsemän ja kahdeksan yhteensä 179 alakohtalla. Luvuissa annetaan tarkat määräykset toiminnasta muun muassa sotilasparaatissa, erilaisissa kirkollisissa tilaisuuksissa sekä kunnianosoituksissa. Lippujen käytöstä määrätään, missä ja milloin tulee liputtaa ja millä lipulla. Organisaatiosta ulospäin näkyvää toimintaa on myös viestintä, jota käsitellään yhdeksännessä luvussa. Viestinnän toteuttamisen lisäksi luvussa annetaan ohjaus julkisuudesta ja sen asteesta, sotilaan esiintymisestä ja sotilaspuvun käytöstä julkisissa ja poliittisissa tilaisuuksissa.

Kymmenes luku sisältää vain kolme alakohtaa, joissa käsitellään Yleisen palvelusohjesäännön soveltamista kansainvälisissä operaatioissa. Ohjesäännön liitteiden tarkoitus on täsmentää varsinaisten lukujen sisältöä kuvin ja esimerkein muun muassa ulkoasuun liittyvistä seikoista sekä puhuttelusta. Lisäksi liitteissä annetaan ”käsikirjoitukset” yleisimmille paraatikatselmuksille komentosanoineen.

4.3 Direktiivisyyden tavat

Yleisessä palvelussäännössä esiintyy lukuisia erilaisia tapoja ohjeistaa ja määrätä asioita. Palvelusturvallisuutta, vartiointia sekä sotilaallista ulkoasua ja käyttäytymistä koskevat määräykset esitetään kaikista tiukimmin käskyjen ja kieltojen avulla. Suurin osa tutkimusaineistossa esiintyvistä direktiiveistä on luokiteltavissa velvoitteiksi ja ohjeiksi ja edelleen valtaosa näistä edellä mainitusta ohjeista kuuluu analyysissä luokittelaaniin kategoriaan ”ainoa oikea toimintatapa”. Nämä edellä mainitut ohjailevat lausumat koskevat pääosin toimimista sotilaiden välisessä kanssakäymisessä, erilaisissa kasarmielämään liittyvissä päivittäisissä tilanteissa sekä toimintaa sotilaallisissa tilaisuuksissa kuten paraatissa. Varsinaisia kielitieteellisen ohjeen kriteerin täyttäviä direktiivejä löytyy eniten rajapinnoista siviiliyhteiskunnan kanssa. Näistä esimerkkeinä mainittakoon viestintä, sotilaiden terveydenhoito, sotilaspastorin ja sosiaalikuraattorin kanssa asiointi ja vapaa-ajan vietto palvelusaikana. Tämän tutkimuksen aineistona käytetty Yleisen palvelusohjesäännön uusin painos vuodelta 2017 eroaa aiemmista versioista direktiivisyyden osalta siinä, että lupaa ja mahdollisuutta ilmaisevia direktiivejä, jotka antavat tilaa toimijan omalle harkinnalle, on käytetty aiempia painoksia enemmän (Niinistö 2016).

Tein aineiston analyysin lukemalla ja luokittelemalla Yleisen palvelusohjesäännön direktiivejä. Aluksi luokittelu tapahtui kieliopillisten seikkojen perusteella, mutta lopulliset kategoriat ovat jäsentyneet direktiivien organisaatiokulttuurissa tiedostetun velvoittavuuden asteen perustella. Luokittelussani velvoittavuuden asteen määrittelyyn vaikuttavat sekä direktiiviä rikkovasta toiminnasta aiheutuneiden seurausten vakavuus sekä siitä seuraava mahdollinen sanktio. Kumpaakaan edellämainittua seurausta ei tuoda Yleisen palvelusohjesäännön tekstissä mitenkään ilmi, joten luokitteluni on perustunut organisaatiokulttuurin henkilökohtaiselle omaksumiselle ja tuntemukselle.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen esimerkkien avulla yleisimpiä Yleisessä palvelusohjesäännössä esiintyviä direktiivisiä rakenteita. Tutkimusaineistosta lainattujen viittausten jäljessä suluissa oleva numero ilmaisee sen Yleisen palvelusohjesäännön alakohdan järjestysluvun, josta lainaus on peräisin. Direktiivisyyden asteen nimeäminen on tehty aineistosta tekemäni luokittelun perusteella.

4.3.1. Ohje

Ensimmäinen direktiivisyyden alaluokka Yleisessä palvelusohjesäännössä on ohje. Ohjeeksi on tässä tutkimuksessa luokiteltu direktiivit, joissa kerrotaan, miten asioita joko tehdään tai ei voida tehdä. Se eroaa muista direktiivisyyden luokituksista selkeimmin siinä, että sen oletettu vastaanottaja tai ohjauksen kohde on epämääräisempi kuin muissa kategorioissa esiintyvissä ohjeistuksissa. Ohjeen direktiivisyyttä ilmaiseva kielellinen valinta on passiivin indikatiivin preesens, tarvittaessa kieltomuotoisena.

- 1) ”Erikoisupseerin sotilasarvoihin liitetään toimialaa osoittava etuliite...” (23.)
- 2) ”Oppiarvoa ei käytetä asiakirjojen allekirjoituksessa.” (38.)

4.3.2. Määräys

Toisena erillisenä direktiivisyyden kategoriana tässä tutkimuksessa esitetään määräys. Määräyksenä voidaan Yleisessä palvelusohjesäännössä pitää niitä direktiivejä, joissa on selkeästi kuvattu tehtävään kuuluvat vastuut ja velvollisuudet sekä myös ne ohjailevat lausumat, joissa kuvataan yksiselitteinen toiminta tarkasti määrätyissä tilanteissa.

- 3) ”Joukko tervehtii kaikkia suoranaisia esimiehiään” (129.)
- 4) ”Kantahenkilökunta toimii yksikkönsä asevelvollisten kouluttajana ja kasvattajana.” (151.)
- 5) ”Joukko-osaston sotilaspappi tukee joukko-osaston henkilöstöä henkisesti ja hengellisesti...” (194.)

Kielellisenä valintana määräyksissä käytetään verbin osalta aktiivin indikatiivin preesens-muotoa. Verbin persoonamuoto on yksikön kolmas. Subjekti on näin ollen geneerisenä olemassa, mutta ei henkilöitävissä keneenkään yksittäiseen henkilöön. Tosin tämäkin tulkinta on lukijalle mahdollinen, koska organisaation jäsenenä hän tunnistaa henkilön, jota määräys hänen joukossaan koskee.

4.3.3. Velvoite

Direktiivin velvoittavuuden osalta määräyksen kanssa rinnasteiseksi voidaan tulkita velvoite. Olen luokitellut sen omaksi kategoriakseen sen vuoksi, että se eroaa määräyksestä rakenteellisesti merkittävästi. Siinä missä määräys on ilmaistu aktiivin indikatiivin avulla, velvoite ilmastaan

yleisimmin olla-verbin liittomuodon ja -tava-tunnuksisen partisiipin avulla. Direktiivin subjekti on velvoitteessa useimmiten yksikössä ja se myös osaltaan määrittää direktiivin vastaanottajan asemaa organisaatiossa ja sen hierarkiassa. Velvoite ei missään yhteydessä sisällä suoraa kieltoa. Määräykset, joissa halutaan estää jonkin asian tekeminen ilmaistaan olla-verbin ja tekemättä jättämistä ilmaisevan verbin liittomuodolla, esimerkiksi ”on vältettävä”, jolloin aktiivinen tekeminen kohdistuu oikeastaan puheena olevan teon karttamiseen.

- 6) ”Sotilaan on pukeuduttava annettujen määräysten mukaisesti (8.)
- 7) ”Sotilaan on vältettävä kiroilua” (10.)
- 8) ”Esimiehen on pyrittävä saavuttamaan alustensa arvostus ja luottamus.” (61.)
- 9) ”Käskynalaisen on täytettävä esimiehen hänelle antamat käskyt täsmällisesti” (71.)

Yksilöidyn subjektin lisäksi velvoitteella voidaan ohjeistaa asiakokonaisuuksia, joiden vastuullinen tekijä on organisaation tuntemisen perusteella tiedossa. Tällöin yleisimmät olla-verbiä korvaavat velvoitteita ilmaisevat sanat ovat pitää ja tulee.

- 10) ”Muutosten pitää näkyä yksikön päiväohjelmassa. (175.)
- 11) ”Pukineiden tulee olla ehjiä, puhtaita ja sopivan kokoisia” (86.)

Esimerkiksi ylläolevat esimerkkilauseet olisivat ilmaistavissa myös olla+-tava -verbiliitolla lausein: ”Yksikön päällikön on päivitettävä muutokset päiväohjelmaan” ja ”Sotilaan on huolehdittava siitä, että pukineet ovat ehjiä, puhtaita ja sopivan kokoisia”. Kuitenkin ne on haluttu ilmaista mahdollisesti lievempää velvoitetta hakien. Rydzewska-Siemiatkowskan (2017) kyselytutkimuksen tulosten mukaan, vastaajat ovat pitäneet tulla-verbillä ilmaistuja direktiivejä vähemmän velvoittavina kuin on tehtävä -rakenteella ilmaistuja. Mielestäni tutkimustulos on soveltuva myös Yleisen palvelusohjesäännön vastaavilla kielellisillä valinnoilla ilmaistuille velvoittaville direktiiveille. Näkemykseni mukaan toimintaohjeen velvoittavuus on sotilaallisessa kontekstissa suoraan verrannollinen mahdollisiin käskyn täyttämättä jättämisen seuraamuksiin.

4.3.4. Kielto

Kieltoa ilmaistaan Yleisessä palvelusohjesäännössä rakenteilla ”ei voi”, ”ei saa” ja ”on kielletty”. Käytetyt palvelus- ja tietoturvasuutta koskevat kiellot on yleisimmin ilmaistu erittäin tiukasti ”ei saa” -rakennetta käyttämällä, mikä pyrkii luomaan direktiivin vastaanottajalle merkityksen kielletyn toiminnan merkityksellisyydestä ja kiellon rikkomisen mahdollisesti aiheuttamista vakavista seurauksista. Näitä voivat olla henkilön henkeen ja terveyteen kohdistuvat uhkat sekä Puolustusvoimien maineeseen ja kansalliseen turvallisuuteen kohdistuvat uhkat.

- 12) ”Keskinäisellä kanssakäymisellä ei saa vahingoittaa kotimaassa eikä ulkomailla joukkoon ja sen johtajiin kohdistuvaa sisäistä ja ulkoista luottamusta, uskottavuutta ja yhteishenkeä.” (83.)
- 13) ”Perusyksikköön ei saa päästää ulkopuolisia henkilöitä.” (216.)
- 14) ”Vartiomies ei saa ottaa vastaan, kantaa tai käyttää välinettä, johon hän ei ole saanut koulutusta ja jonka käyttämiseen hänellä ei ole normin mukaisia voimassa olevia oikeuksia.” (311.)

Perinteisempiä sotilaalliseen kulttuuriin kuulumattomia ilmiöitä pyritään estämään ”on kielletty” -rakennetta käyttämällä. Tällöin direktiivin velvoittavuus on rinnasteinen ”ei saa” -rakenteen

kanssa, mutta kuten velvoitteenkin kanssa, tässäkin tapauksessa käskyn täyttämättä jättämisellä ei ole yhtä vakavia seurauksia yksilölle tai organisaatiolle.

15) ”Parta ja viikset on kielletty”(90.)

Kiellon ehdottomuuden ja tilannesidonnaisuuden aste ilmenee erinomaisesti Yleisen palvelusohjesäännön alakohdassa 84:

16) ”Sotilaiden hellyydenosoitukset ja sukupuolinen kanssakäyminen palveluksessa ja kasarmialueella on kiellettyä. Miehet ja naiset eivät saa mennä toisilleen varattuihin majoitustiloihin kasarmimajoituksessa hiljaisuuden jälkeen, elleivät käsketyt virka- ja palvelustehtävät sitä edellytä.”

Ensimmäisestä virkkeestä voidaan tehdä tulkinta, että hellyydenosoitukset ja sukupuolinen kanssakäyminen tapahtuvat molemminpuolisessa yhteisymmärryksessä. Tämä toiminta koetaan tiiviissä ja maskuliinisessa yhteisössä tabuksi ja mahdollisesti yhteishenkeä rikkovaksi, mistä syystä sitä ei sallita ja kiellon rikkojalle seuraa rangaistus. Jälkimmäinen virke kieltää epäsuorasti viitaten seksuaalisen hyväksikäytön ja ahdistelun, koska organisaation tavan mukaan hiljaisuuden aikana tuvissa nukutaan ja sinne menijä voisi tällöin hyödyntää nukkujien tahdotonta tilaa. Ahdistelutapaukset puolestaan ovat Puolustusvoimille organisaationa kiusallisia ja ne vääjäämättä nousevat myös valtakunnan median uutisiksi. Asian arkaluontoisuuden vuoksi ahdistelua ei edes ole suoraan kielletty vaan ohjesääntö kieltää ne tilanteet, joissa riskit sen tapahtumiselle ovat suuremmat. Tästä syystä tupiin meneminen kielletään ehdottomasti, joskin sivulauseessa annetaan vastuuvapautus palvelustehtävää suorittavalle henkilölle.

”Ei voi” -kieltomuoto on huomionarvoinen, koska se näyttää useimmiten olevan kohdistettu Puolustusvoimien ulkopuoliselle toimijalle. Esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön alakohdassa 242:

17) ”Asevelvolliselle ei voida määrätä sairausloma”

Puolustusvoimien terveydenhuolto määrää palvelushelpotuksia sairauden vakavuuden mukaisesti, mitä oikeutta siviilipuolen toimijoilla ei ole. Ohjailevan lausuman vastaanottaja on tässäkin tapauksessa itse asiassa asevelvollinen, joka loma-aikanaan sairastuttuaan ja terveyskeskuksessa käytyään tietää kyseisen direktiivin perusteella, että lääkärin määräämä sairausloma ei anna lupaa jättää palaamatta varuskuntaan loman päättymisajankohtana. Tekemäni luokittelun perusteella valtaosa Yleisessä palvelusohjesäännössä käytetyistä ”ei voida” -rakenteista kertoo yhteiskunnan normit tunnistavalle ja niiden mukaan toimivalle henkilölle, miten Puolustusvoimien kontekstissa ei kuitenkaan voi tehdä vaikka toiminta olisi muualla yleistä.

4.3.5. Käsky

Suoranaisia verbin imperatiivimuotoa käyttäviä kielellisiä valintoja esiintyy Yleisessä palvelusohjesäännössä ainoastaan käskymerkeissä luvuissa, joissa käsitellään palvelusmääräyksiä ja toimimista sotilaallisissa tilaisuuksissa sekä näihin liittyvissä liitteissä.

- 18) ”Paraatin komentaja komentaa ’VALMISTAUTUKAA KENTTÄHARTAUDEEN’ ja rukoukseen soiton jälkeen ’LAKKI - PÄÄSTÄ, LEPO’. Kehotussanalla ’RUKOILKAAMME’ tehdään rukousasento ja päätössanalla ’AAMEN’ tehdään lepo. Paraatin komentaja komentaa rukoukseen päätössoiton jälkeen ’LAKKI - PÄÄHÄN, LEPO.’” (418.)

Esimerkistä on tulkittavissa organisaatiokontekstissa esiintyviä imperatiiveja, kuten ”lakki - päästä” ja ”lepo”, joista käskävä verbi ”ota” on pudonnut pois. Kyseistä ilmiötä ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa tarkastella lähemmin.

4.3.6. Lupa

- 19) ”Salassa pidettävästä asiasta saa keskustella siihen liittyvissä virka- tai palvelustehtävissä. (340.)
20) ”Kaikilla sotilailta on oikeus osallistua kenttähartauteen.” (417.)

Yleisessä palvelusohjesäännössä ilmastaan lupaa useiden erilaisten kielellisten valintojen avulla. ”Saada”-verbiä käytetään tilanteissa, joissa ilmaistaan poikkeuksia kieltoon, jonka rikkomisella on vakavia seurauksia. Yksilön toimintavapauksia ilmaistaan useimmiten verbiliitoilla ”on oikeus” ja ”voidaan tehdä”. Lupaa ilmaisevien direktiivien modaalisuus vaihtelee sen mukaan kuinka virallisesta asiasta on kysymys. Pääasiassa ”on oikeus” -rakennetta käytetään ohjeistuksissa, joissa ratkaisu perustuu henkilön omaan harkintaan tai omaantuntoon. Esimerkiksi vapaa-ajan viettoon, uskonnon harjoittamiseen ja viestintään liittyviä asioita tehdään luvalliseksi ”on oikeus” -rakenteen välityksellä. ”Voidaan tehdä” -rakenteen parina esiintyy pääsääntöisesti aina sivulause tai muu täydentävä määrite, joka ilmaisee, missä olosuhteissa on mahdollista toimia direktiivissä kuvatulla tavalla.

- 21) ”Paraatissa voidaan käyttää myös muuta erikseen käskettyä, tilanteeseen sopivaa pukua. (399.)

Luvallisuus voi olla myös ehdollista. Yleisessä palvelusohjesäännössä ilmaistaan ehdollista luvallisuutta useimmiten määrittämällä henkilöt tai joukot, jotka ”saavat tehdä” ohjeistettavana olevaa asiaa. Tällöin kyseinen direktiivi toimii myös kieltona kaikille niille, jotka eivät täytä määrittelyn ehtoja.

- 22) ”Ainoastaan tehtäviin oikeutetut henkilöt saavat liittää laitteita tietojärjestelmiin, asentaa ohjelmia ja päivittää niitä.” (256.)

Lisäksi ehdollista lupaa voidaan ilmaista myös käyttämällä ilmaisua luvanvarainen.

- 23) ”Ulkomaalaisten pääsy sotilaskohteisiin on luvanvaraista” (346.)

Tällöin direktiivin vastaanottajan tulee ymmärtää, että luvallisuuden voimaan saattamiseksi lupaa on haettava ja viranomaisen on se myös myönnettävä ennen kuin luvallisuus toteutuu käytännössä. Yleinen palvelusohjesääntö ei kuitenkaan määritä ja henkilöi vastuullisia toimijoita ko. lupa-asioissa.

4.3.7. Ainoa oikea toimintatapa

Viimeiseksi kategoriaksi olen luokitellut direktiivit, jotka päällisin puolin tarkasteltuna näyttävät ohjeelta, mutta joiden merkitys organisaation kulttuurissa on veloitettakin velvoittavampi. Kategorian direktiiveissä pyritään kuvaamaan toimintaa pääsääntöisesti erittäin yksityiskohtaisesti ja kaikki nyanssit huomioiden. Loppujen lopuksi ohjaavan lausuman vastaanottajalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin noudattaa ohjetta täsmällisesti. Tästä syystä nimesin kategorian nimellä ainoa oikea toimintatapa. Merkityspotentiaalinsa puolesta moni määräykseen luokitelluista direktiiveistä olisi voinut kuulua myös tähän kategoriaan. Tässä tapauksessa luokittelun määrävä tekijä on ollut kielellinen valinta.

Ainoaa oikeaa toimintatapaa ilmaistaan Yleisessä palvelusohjesäännössä suurimmaksi osaksi infiniittisten rakenteiden avulla. Infiniittirakenteella eli infiniittilausekkeella tarkoitetaan infinitiivin tai partisiipin muodostamaa lauseketta. Rakenteeseen voi sisältyä verbin laajennuksia, jolloin lauseke on lauseen kaltainen. Infiniittirakenteen subjekti on yleensä genetiivimuotoinen. (VISK§491) Infinitirakenne korvaa yleensä samanmerkityksistä sivulausetta. Perinteisesti näistä rakenteista on käytetty nimitystä lauseenvastike (Leino 1989: 144). Iso suomen kielioppi tulkitsee lauseenvastikkeen vain pedagogiseksi termiksi ja käyttää kieliopillisena terminä infiniittistä lauseketta (VISK§876).

- 24) ”tervehdittäessä aseistettuna paikallaan oltaessa ja aseensa ollessa olalla tai rinnalla, tehdään asento ja seurataan esimiestä katseella,” (115.)

”Silloin, kun” -ilmaisua esiintyy aineistossa varsin harvoin ja sen tilalle on pääsääntöisesti aina valittu temporaalirakenne. Siten, että -ilmaisua esiintyy lähes yhtä yleisesti kuin sitä korvaavat tapaa ja keinoa ilmaisevat infiniittirakenteet.

- 25) ”Liikkeellä oltaessa lippuvartio tekee kunnianosoituksen siten, että lipunkantaja kallistaa kantimessa olevan lipun hitaasti suoraan eteenpäin alas noin 45 asteen kulmaan.” (394.)
 26) ”Yksittäinen sotilas tekee kunnianosoituksen kääntymällä kohteeseen päin tai kohteen liikkeessä kohtisuoraan sen kulkusuuntaa vastaan, tekemällä asennon, tervehtimällä ja toimimalla kuten paikallaan olevan sotilaan tervehtimisestä on määrätty.” (136.)

Ainoan oikean toimintatavan heikkous on sinä, että se pyrkii ilmaisemaan kaikki mahdolliset huomioitavat seikat mahdollisimman tarkasti organisaation kielenkäytön ominaispiirteisissä pysyntytyen ja niihin pyrkien. Tällöin direktiivin sanoma saattaa kovasta yrityksestä huolimatta jäädä epäselväksi. Vähintäänkin ymmärretyksi tuleminen vaatii organisaatiokulttuurin tuntemusta tai siihen opastamista vanhempien organisaation jäsenten toimesta. Tutkijana ja Puolustusvoimien työntekijänä väitän, että seuraavan esimerkkidirektiivin käytännön toteutus olisi erilainen sotilaiden ja sotilasorganisaation kulttuuria tuntemattomien suorittajien välillä.

- 27) ”Joukko-osaston ja -yksikön komentaja, yksikön päällikkö, varapäällikkö, yksikön vääpeli ja joukkueen johtajat tervehtivät miekalla tai, jos aseena on pistooli, viemällä oikean käden päähineeseen.” (410.)

Tämän tutkimuksen ulkopuolelta on toki huomioitava, että Yleisessä palvelusohjesäännössä mainittuja asioita ja niiden suoritustapoja on ohjeistettu muissa Puolustusvoimissa julkaistuissa oppaissa ja ohjesäännöissä, mihin viitataan myös ylempänä olevassa esimerkkialakohdassa 136.

4.4 Direktiivisyyden kielelliset valinnat

Kuten edellisissä alaluvuissa on esitetty, Yleisessä palvelusohjesäännössä on lukuisia erilaisia tapoja ohjeistaa toimintaa ja käytänteitä. Tekemäni luokittelu perustuu ensisijaisesti direktiivin velvoittavuuden asteelle. Pääasiassa myös kielelliset valinnat esiintyvät kategorioittain, vaikkakin luokkien rajojen ylityksiä tapahtuu jonkin verran. Seuraavaksi esitetään katsaus yleisimmin käytetyistä kielellisistä valinnoista verbien ja direktiivien subjektin osalta.

4.4.1. Verbien kielelliset valinnat

Prototyypinä direktiivinä ymmärretään yleisesti käsky. Käskyä ilmaistaan imperatiivilauseella, joka on subjektiton. Yleensä käskylause alkaa verbillä. (VISK§889) Yleisessä palvelusohjesäännössä käskyt poikkeavat tavanomaisesta imperatiivilauseesta sanajärjestyksen osalta, imperatiivilauseen aloittavien verbitäydennysten osalta tai siten, että varsinainen verbi näyttää puuttuvan direktiivistä kokonaan. Iso suomen kielioppi käyttää tästä ilmiöstä nimitystä armeijan formulaksi kiteytynyt komento. (VISK§1653) Varsinaisia kieliopillisia käskyksi tulkittavia direktiivejä tutkimusaineistossani oli kuitenkin varsin vähän. Valtaosa ohjeistamisesta tapahtui ei-prototyypisiksi luokiteltujen direktiivien avulla. Näissä käytettyjä kielellisiä valintoja olivat muun muassa aktiivin indikatiivin preesens, passiivin indikatiivin preesens, modaaliset verbirakenteet sekä infiniittiset rakenteet.

Tyypillisesti toimintaohjeissa ja opetustilanteissa direktiivinä käytetään passiivimuotoista verbiä. Kyseisiä tilanteita direktiivillä ohjeistettaessa asiayhteys ohjaa tulkinnan koskemaan direktiivin vastaanottajaa eikä sen antajaa. (VISK§1655) Verbien aktiivimuodot ovat käytössä kolmannessa persoonassa olevan subjektin kanssa. Tällöin kyseessä on kieliopillisesti väitelauseen muotoinen ohje. Sitä käytetään yleensä tilanteissa, joissa direktiivin vastaanottaja on sen antajan ohjauksessa. Puolustusvoimien hierarkkisessa, käskyvaltasuhteille perustuvassa, organisaatiossa tämä ilmiö on itsestäänselvyys. Aktiivimuotoa käytetään kielellisenä valintana myös silloin, kun toiminnan suorittajan nimeäminen on toiminnan toteutumisen kannalta tärkeää. Tyypillisesti kyseistä rakennetta käytetään tilanteissa, joissa mahdollisia direktiivin vastaanottajia on enemmän kuin yksi. (VISK§1664)

Direktiivin velvoittavuus on tulkittavissa modaalisten valintojen avulla. Yleisessä palvelusohjesäännössä modaalisuus on kautta linjan deonttisen tulkinnan mukaista. Tällä tarkoitetaan sitä, että direktiiviin sisältyy tahtoa tai normeja ilmaiseva lupa tai velvollisuus. Deonttinen velvoite on kohdistettu toimijalle, joka pystyy vastaamaan toiminnastaan ja sen seurauksista. (VISK§1554) Suoran käskyn asemesta deonttisen modaalisen rakenteen sisältävä direktiivi ennemminkin velvoittaa vastaanottajaansa tai sisältää joitakin määritteitä velvoittavuuden perusteeksi. Erityisen yleinen modaalinen verbirakenne Yleisessä palvelusohjesäännössä on nesessiivirakenne. Sen keskeisiä tuntomerkkejä ovat genetiivisubjekti ja yksikön 3. persoonassa oleva verbi, esimerkiksi: ”Sotilaan on tehtävä” (VISK§1580)

Direktiivien riippuvuussuhteita ja toiminnan järjestystä ilmaistaan pääsääntöisesti infiniittisten rakenteiden avulla. Näistä yleisimpänä kielellisenä valintana tutkimusaineistossa esiintyy temporaalirakenne, joka määrittää, minkä toisen tapahtuman ajankohtaan direktiivin ohjeistama toiminta sijoittuu. Yleisessä palvelusohjesäännössä käytetään temporaalirakenteesta pääsääntöi-

sesti *essA*-tunnuksista muotoa. Toinen temporaalirakenteen tunnus on *tUA*-muoto. (VISK§543) Tapaa ja keinoa ilmaistaan aineistossa *en-*, *mAllA-* ja *mAttA-* rakenteiden avulla. Tällöin *infini*-*tiivirakenne* esittää kuvaillun toiminnan hallitsevassa rakenteessa kuvatus tilanteen oheistoimintana. (VISK§515) Yllä kuvatut ilmiöt esiintyvät esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön alakohdassa 115. ”Tervehtiminen lopetetaan kääntämällä pää suoraan eteenpäin ja viemällä samanaikaisesti oikea käsi reippaasti alas sivuuttamisen jälkeen tai tervehdittävän vastattua.”

4.4.2. Subjektien kielelliset valinnat

Yleisen palvelusohjesäännön subjektit ovat aina henkilöimättömiä. Yleisimmin käytettyjä subjekteja ovat sotilas, asevelvollinen, esimies ja joukko. Muita usein käytettyjä subjekteja ovat näitä ryhmiä rajaavat ja määrittävät sanat, kuten mies, nainen, vartiomies tai johtaja. Lisäksi subjektin valinnalla osoitetaan, mitä henkilöstöryhmää direktiivi velvoittaa, esimerkiksi: varusmies, yksikön päällikkö, joukko-osaston komentaja jne. Eräs huomionarvoinen ilmiö subjektin osalta esiintyy määräykseksi luokittelemassani kategoriassa. Ison suomen kieliopin mukaan (VISK§1664) väitelauseen muotoinen, 3. persoonan subjektin sisältävä ohje, on osoitettu tyypillisesti yhtä useammalle vastaanottajalle. Yleisessä palvelusohjesäännössä poiketaan usein tästä määrittelystä, subjektin ollessa yksikössä, vaikka merkitys on kuitenkin osoitettu aina yhtä useammalle vastaanottajalle. Esimerkiksi direktiivi, joka alkaa ”sotilaan on tehtävä” on kohdistettu käytännössä koskemaan kaikkia sotilaita yksittäisen sotilaan asemesta. Sen lisäksi, että ilmipantu subjekti on Yleisessä palvelusohjesäännössä aina henkilöimätön, yksilöstä etäännyttämistä tehdään myös muiden kielellisten valintojen keinoin. Yleisimmät näistä ovat passiivirakenteen ja nollapersoonan käyttö näennäisesti subjektittomissa direktiiveissä sekä nominalisaatio.

Nominalisaatio tarkoittaa kielellistä ratkaisua, joissa substantiiviset teonnimet muodostetaan verbeistä. (Esimerkiksi: tervehtiminen, pukeutuminen, vartioiminen) Nominalisaation avulla pyritään häivyttämään vastuullista käskyn antajaa ja mahdollisesti myös teon kohdetta. Näin ollen sotilaita ei ohjeisteta lauseella ”sotilas tervehtii siten, että...”, vaan kerrotaan, että tervehtiminen tapahtuu tekemällä määritetyt liikkeet tietyssä järjestyksessä. Suomen kielelle on lisäksi tyypillistä, että myös passiivilauseilla ajatellaan olevan tekijä, jota kyseisessä tapauksessa vain ei haluta tuoda julki. Näin ollen nominalisaaton lisäksi myös passiivin käytöllä on pyrkimys käskynantajan persoonan häivyttämiseen. Häivyttämällä pyritään muun muassa siihen, että direktiivejä on hankala kyseenalaistaa ja teksti saadaan vaikuttamaan hierarkkiselta, ylhäältä alas annettulta, määräykseltä. Aktiivisen subjektin häivyttäminen korostaakin toiminnan rutiininomaisuutta ja yleistävyyttä. (Jokinen 2000: 136-137)

Edellä mainittujen kielellisten valintojen lisäksi myös nollasubjektin käyttö häivyttää persoonaa. Tällöin lauseesta puuttuu ilmipantu subjekti ja direktiivin voidaan tulkita koskevan ketä tahansa ihmistä. (Toivola 201: 43) Nollapersoonaa esiintyy yleisesti modaaliverbien yhteydessä, joista yleisimmät ovat *voida* ja *saada*, kieltomuotoineen. Tutkimusaineistossani nollapersoonan käyttöä esiintyykin eniten kieltoa ja lupaa ilmaisevissa direktiiveissä. Subjektia etäännyttävät piirteet ovat esillä esimerkiksi Yleisen palvelusohjesäännön alakohdassa 165: ”Tupaan Ø ei saa kiinnittää kuvia tai piirroksia. Vuoteella Ø voi levätä päivisin.”

5 ORGANISAATIOKULTTUURIN MERKITYS

5.1 Puolustusvoimien kielelliset koodit

Organisaation arvoja ja asenteita siirretään pääasiassa kielen välityksellä. Puolustusvoimissa virallinen kieli on täysin erilainen koodisto kuin epävirallinen sotilasslangi. Slangi pyrkii rajaamaan ulkopuoliset ryhmästä pois ja lisäämään ryhmäkoheesiota. Kuten slangin myös virallisen asian-tuntijakielen, jargonin, käytön tarkoitus on ilmaista joukkoon kuulumista sekä lisäksi erottaa ammattilaiset maallikoista. Sekä Puolustusvoimien jargonille että slangille on tyypillistä runsas lyhenteiden käyttö sekä niin sanotut koodatut termit. Koodatulla termillä tarkoitetaan käskyä, joka itsessään on lyhyt ja siviilin näkökulmasta vaihtoehtoisia menettelyvaihtoehtoja sisältävä, kuten ”asento” ja ”lepo”, mutta jolla todellisuudessa on olemassa vain yksi tarkalleen kirjallisesti määritetty oikea suoritustapa. Slangisana on yleensä aina korvattavissa asiatyylisellä ilmauksella, mutta slangisanan tietoinen valinta tekee sen käytön kohteesta humoristista ja tunnepitoista. Jargon puolestaan pyrkii korostamaan käyttäjänsä ja käsiteltävänä oleva asian virallisuutta ja aseman kyseenalaistamattomuutta. (Jokinen 2000: 133, 140, 142)

Oman kokemuksen perusteella näen, että Puolustusvoimien slangia elää ja kehittyy enimmäkseen varusmiesten keskuudessa. Palkattu henkilökunta ymmärtää kyllä heidän käyttämänsä sanastoa ja jonkin verran viljelee sitä myös itse. Myös sotilaallisessa kontekstissa slangin merkitys on henkilöstö- ja ikäryhmien erillään pitäminen. Tämä näkyy muun muassa siinä, että palkattu henkilöstö käyttää slangia sarkastisemmassa kontekstissa kuin varusmiehet ja toisaalta myös siinä, että nuoremmat pyörittelevät silmiään, kun vanhemmat sotilaat käyttävät slangia heidän näkökulmastaan väärin. Virallisen kielen jargon ja sen säilyminen vakiintuneena tuntuu puolestaan olevan palkatun henkilöstön tiedostamattomana päämääränä. Asiakirjojen, normien sekä opas- ja ohjekirjallisuuden laatiminen kuuluu organisaation määräämänä tehtävänä yleensä asemaltaan ylempien sekä virkaiältään vanhempien sotilaiden vastuulle, joiden kielellisiä valintoja ohjaa pitkä työkokemus Puolustusvoimien organisaatiokulttuurin omaksujana.

Yleisesti ottaen eri organisaatiot haluavat säilyttää olemassa olevat arvonsa ja toimia niiden mukaisesti. Lisäksi ne pyrkivät siirtämään arvojaan uusille sukupolville. Tämä niin kutsuttu ylisukupolvisuus syntyy organisaatiossa pitkän ajan kuluessa ja se todennäköisesti aiheuttaa kunkin organisaation toimintaan leimallisia piirteitä, joita ei muissa organisaatioissa esiinny. Organisaation uusia jäseniä nämä piirteet saattavat hämmentää ja vanhat jäsenet eivät välttämättä edes tunnista organisaatiokulttuurinsa piirteitä, koska ne ovat arkipäiväistyneet heidän kohdallaan. (Rentola 2018: 59-60) Kielellisestä näkökulmasta tarkasteltuna tämä näkyy esimerkiksi siinä kuinka ohjesääntötoimikunnan sotilaselämää nähneiden jäsenten kielelliset valinnat siirtyvät painettuina oppaina ja ohjeina varusmiehille ja opiskelijoille luettaviksi ja ne alkavat puolestaan initioida heitä kohti organisaation täysivaltaista jäsenyyttä kielellisen koodin omaksumisen kautta.

Identiteettiä tuottavan merkityksen lisäksi, kielellä ilmaistaan myös valta-asemaa. Historiassa virallista kieltä on pyritty standardisoimaan ja näin osoittamaan vallanpitäjien arvoasema virallisen kielen osaamisen kautta. Päivittäisessä toiminnassa ihmiset todentavat asemaansa ja rooliaan organisaatiossa kielellisten tekojensa avulla. Esimerkiksi koululuokassa voi kielellisten

valintojen perusteella huomata kuka on opettaja ja kuka oppilas. Sama pätee myös Puolustusvoimien toiminnassa, jossa kohteliaisuus ja hierarkkisuus korostuvat vielä siviiliyhteisöjä enemmän. Kielellisten tekojen avulla on mahdollista myös kyseenalaistaa olemassa olevaa arvoasemaa epäsuorasti, mikä onnistuu hyvin esimerkiksi aiemmin mainitun slangin käytön avulla. (Lehtonen 2000: 50-51.)

Vielä eräs mainitsemisen arvoinen kielellinen koodi Puolustusvoimien organisaatiokulttuurissa on statuskohteliaisuus. Se on kohteliaisuuden laji, joka perustuu toimijoiden väliseen etäisyyteen ja eriarvoisiin hierarkkisiin asemiin. Statuskohteliaisuutta moodina käytetään niissä kielenkäytön tilanteissa, joissa määräyksen antaja haluaa pysyä etäisenä määräyksen saajalle. Statuskohteliaisuudesta on käytetty myös nimitystä etäkohteliaisuus. (Larjavaara 1999) Pääasiallisesti kyseinen moodi näkyy vuorovaikutustilanteissa, joissa esimies ja alainen ovat kasvokkain tekemisissä keskenään. Kyseisen vuorovaikutusmallin vaikutus on mielestäni nähtävissä myös Puolustusvoimien kirjoitettujen tekstien kielellisissä valinnoissa esimerkiksi direktiivin laatijan ja vastaanottajan persoonan häivyttämisessä.

5.2 Direktiivisyys Puolustusvoimien kielessä

Tekstiä kirjoittaessaan laatija valitsee, miten hän ilmaisee asiansa. Hän voi valita käyttämänsä sanat, rakenteet ja ilmaisutavat. Osa näistä valinnoista on kirjoitusprosessin aikana tietoisia ja osa tapahtuu huomaamatta: tavan mukaan, kuten ennenkin on tehty. Kieli muokkautuu kontekstidonnaisesti. Kielenkäytön tilanteissa olisikin hyvä kriittisesti tarkastella pyrkiikö kielenkäyttäjä kielen avulla tavoitettaan kohti vai pyrkiikö hän luomaan kanssaihmisille kuvan itsestään kontekstin osajana. (Heikkinen 2007: 13,15) Puolustusvoimissa tämä ilmiö voisi esimerkinomaisesti näkyä tilanteessa, jossa henkilö antaa käskyä alaisilleen ja tehtävien sisällön asemesta keskittyy muistaman käskyn eri osien ennaltamäärätyn järjestyksen sekä käyttämään vakiintuneita lauserakenteita ja slangisanoja. Lisäksi käskyä antaessaan hän muistaa artikuloida selvästi, puhua lujalla ja matalalla äänellä ja vielä tehostaa sanomaansa määrätietoisilla, suoraviivaisilla kädenliikkeillä.

Puolustusvoimissa käytetyn kielen sanasto ja sen merkitykset ovat organisaatiokulttuurin pohjalta muovautuneita. Yleisesti ottaen kaikille organisaatiolle on tyypillistä ilmaista merkityksiä vakiintuneiden ilmausten avulla, joiden ymmärtäminen vaatii organisaation kulttuurin tunte-
musta. Kuten Luukka (2002: 105-106) kirjoittaa, sanavalinnat eivät ole neutraaleja tai sattumalta käyttöön osuneita. Ne ovat tietoisesti tehtyjä valintoja, joiden avulla rakennetaan merkityksiä.

Heikkisen (2009: 23) mukaan tekstilaji on kielen piirteistä koostuva tilannekehystyyppi, joka on kulttuurisesti tulkittavissa. Tekstilajit on mahdollista tunnistaa ja luokitella nimenomaan niissä esiintyvien piirteiden kautta, joita ovat esimerkiksi sapluuna, rakenne sekä käytetyt kielikuvat. Organisaatiokulttuuri puolestaan säätelee valintoja, joita tekstin tuottaja tekee organisaation kielen merkityspotentialista tai -varannosta. Tällöin lähtökohtana on se, että organisaation jäsenen voidaan olettaa ymmärtävän organisaation tekstejä kulttuurin omaksumisen kautta.

Sotilaskielen direktiivisyys näyttäytyy tekstilajin kautta tutkittuna monimuotoisemmalla kuin mitä se organisaatiokulttuurin diskurssissa todellisuudessa on. Jokinen (2000: 135) tulkitsee sotilaskurin näkyvän siinä, että käskyt kätetään ohjeisiin, joissa on ainoastaan yksi oikea suori-

tustapa. Esimerkiksi: ”Sisätiloissa ilmoitaudutaan ensiksi sisääntulijan huomaavan komennolla ”HUOMIO!”, jolloin käännetään rintamasuunta sisääntulijaa kohti ja tehdään asento. (YLPALVO 133.) Ison suomen kieliopin perusteella yllä oleva direktiivi olisi luokiteltavissa ohjeeksi, mutta sotilasorganisaation käytännön elämässä yllä oleva ohje ei jätä vastaanottajalle soveltamisen varaa. Tekstissä käytetyt kielelliset valinnat antavat suuntaa merkityksen lajille ja direktiivin velvoittavuudelle. Lukijan tulkintaa helpottaa, jos organisaation kieli on hänelle tekstilajin piirteiden osalta tuttua. Myös ymmärrys tekstin kirjoittajan ja lukijan keskinäisestä hierarkiasta auttaa velvoittavuuden asteen tunnistamisessa. (Honkanen 2009: 191)

Myös modaalisuuden kannalta tarkasteltuna Puolustusvoimien virkakielen direktiivit vaikuttavat poikkeavan Ison suomen kieliopin luokittelusta. Modus-ajattelun mukaan käskyä ilmaistaan deonttiseen modaalisuuteen luokittuvalla velvoitetta tai lupaa ilmaisevalla imperatiivilla. Episteeminen modaalisuus puolestaan ilmaisee asiantilan varmuutta tai todennäköisyyttä ja kielellisissä valinnoissa tätä ilmaisemaan käytetään moduksena muun muassa indikatiivia. (Ojutkangas ym. 2007: 155-156). Ainoan oikean toimintatavan käsitteen tulkinta vaikuttanee tässäkin valinnassa. Direktiivin laatijan ei tarvitse muokata ohjailevaa lausumaansa käskyksi, vaan riittää, että hän kuvaa asiantilan olemassaolon tai tapahtumisen Puolustusvoimien toimintakulttuurissa. SF-teorian kannalta asiassa ei ole ristiriitaa. Siinä, missä formaali kielioppi jäsentää kieltä sääntöjen ja rakenteiden perusteella, funktionaalinen kielikäsitteys hakee merkityksiä ja kielen piirteiden suhteita toisiinsa. Kuitenkaan systeemis-funktionaalinen kielikäsitteys ei väheksy kielen rakenteiden analyysia: se nimenomaan tarkastelee merkitysten ja muotojen suhdetta ja sitä, mitä merkitystä mikin käyttöön valittu sana tai lauserakenne pyrkii ilmaisemaan. (Luukka 2002: 108)

Itse asiassa tekstissä käytetyt kielelliset valinnat ja ohjesäännösten laatimiskäytännöt ajavat samaa asiaa. Opas- ja ohjekirjallisuus laaditaan työryhmissä, joiden jäsenistö ei käy ilmi teosten julkaisutiedoista. Käsitteiseni mukaan, tässäkin toimintatavassa on kyse samasta etäännyttämisestä, jolla vastuullista subjektia pyritään häivyttämään direktiivien kielellisissä valinnoissa. Tarkastelunäkökulma esimerkkien välillä on kuitenkin päinvastainen. Tekstin tuottaja pyrkii luomaan yleispätevän kaikkia koskevan vaatimuksen jättämällä käskyn varsinaisen antajan nimeämättä. Oman nimensä julkaisemattomuudella hän myös välttää henkilökohtaisen vastuun tekstin mahdollisista puutteista.

6 PÄÄTÄNTÖ

6.1 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

1. Miten direktiivisyyttä ilmaistaan Yleisen palvelusohjesäännön kielellisillä valinnoilla?
2. Miten organisaatiokulttuuri vaikuttaa Yleisessä palvelusohjesäännössä käytettävään kieleen?

Direktiivisyyttä ilmaistaan Yleisessä palvelusohjesäännössä sekä prototyypisten että ei-prototyypisten ohjailevien lausumien avulla. Kielellisinä valintoina direktiivin ilmauksessa on käytetty prototyypisesti imperatiivia, mutta valtaosin kuitenkin ei-prototyypisiä ilmauksia. Kaikki Yleisen palvelusohjesäännön direktiivit kohdistuvat vastaanottajan tulevaan toimintaan ja niiden modaalisuus on kautta linjan deonttista. Verbien kielellisinä valintoina on imperatiivin lisäksi käytetty ei-prototyypisissä direktiiveissä aktiivin ja passiivin indikatiivin preesensmuotoa. Lisäksi runsaasti esiintyviä valintoja ovat modaaliset verbirakenteet, joista eniten käytetään nesessiivirakennetta, sekä keinoa, tapaa ja niiden suhdetta ilmaisevat infiniittiset rakenteet, enimmäkseen temporaalirakenteen avulla ilmaistuna.

Subjektin käytöllä on tärkeä merkitys direktiivisyyden kohdentamisessa. Yleisessä palvelusohjesäännössä subjektit ovat poikkeuksetta yleisiä ja henkilöimättömiä. Subjektin valinnalla ilmaistaan direktiivin antajan ja vastaanottajan hierarkkista suhdetta, mutta yleisellä tasolla pysyttyäytymällä pyritään myös etäännyttämään määräyksen antajan tai direktiivin laatijan vastuullisuutta. Geneerisen subjektin lisäksi muita aineistossa ilmeneviä persoonaa häivyttäviä kielellisiä valintoja ovat nominalisaatio, nollasubjektin käyttö sekä passiivirakenteet, joissa tekijä kuitenkin ilmenee direktiivin asiayhteydestä.

Organisaatiokulttuurin vaikutus näkyy Yleisessä palvelusohjesäännössä käytetyissä sanavalinnoissa sekä lauserakenteissa kautta linjan. Virkakielelle leimalliset piirteet ilmenevät muun muassa tekstin vakioituna ulkoasuna graafista ilmettä myöten, toistona ja pronomien puuttumisena tekstistä. Puolustusvoimille tyypillistä vanhahtavaa kielenkäyttöä ja direktiivien ehdottomuutta on pyritty aineistona olleessa 2017 vuodelta olevassa painoksessa vähentämään, joskin tämä pyrkimys vaikuttaa jääneen lähinnä tekstin ulkoisiin tekijöihin metatason ilmaistessa edelleen organisaatiokulttuurissa vuosikymmeniä vallinnutta toimintatapaa. Organisaatiokulttuuri määrittää myös tekstin kokonaisrakennetta ja sapluunaa. Kirjoittajat noudattavat ja jäljittelevät aiemmin julkaistujen tekstien kielellisiä valintoja. Mika Ylönen kirjoittaa Sotilasaikakauslehdessä 4/2018 sotilaan sananvapaudesta. Artikkelinsa perusteeksi hän on valinnut Yleisen palvelusohjesäännön alakohdan 10 vertailun vuosien 2009 ja 2017 painoksista. Artikkelin yhteyteen liitetyn esimerkin perusteella voi huomata, että alakohta on lähestulkoon sanasta sanaan säilynyt samana. Uudessa painoksessa direktiiviin on lisätty yksi uusi asia ja sen modaalisuutta on lisätyn lauseen osalta vahvennettu.

Tärkeänä organisaatiokulttuurin vaikutusta ilmaisevana kielenkäytön piirteenä tutkimusaineistosta nousee ainoa oikea toimintatapa. Näennäisesti toimintaa yleisesti kuvaava direktiivi sisältää kulttuurin kieltä ymmärtävälle vastaanottajalle yksiselitteisen määräyksen toiminnan pa-

kollisesta suoritustavasta. Tohdin väittää, että organisaation kokeneena jäsenenä kyseisen muodon sisältävien direktiivien laatija ei ole tullut edes ajatelleeksi, että vastaanottaja voisi suhtautua saamaansa ohjeeseen ehdollisena.

Toinen merkittävä organisaatiokulttuurin vaikutus Yleisen palvelusohjesäännön kielellisille valinnoille on se, että tekstin laatijat ovat olettaneet, että lukija osaa tulkita ne kontekstissaan ilman tekstiin lisättyjä määräytyksiä ja täsmennyksiä. Tyypillisiä piirteitä Puolustusvoimien toiminnalle ovat esimiehen vastuu alaisista ja heidän kouluttamisestaan sekä vastuuvapaus asian osaamisesta ennen siihen liittyvän koulutuksen saamista. Näin ollen direktiivin laatija voi jättää Yleisessä palvelusohjesäännössä määrittämättä, kuinka tehdään esimerkiksi asento ja lepo, koska organisaation tuntemuksensa perusteella hän tietää ne kuvatuiksi Sulkeisjärjestysohjeessa ja tulevan käytännössä opetetuksi peruskoulutuskaudella.

6.2 Luotettavuuden arviointi ja mahdollinen jatkotutkimus

Aiemmin laadittuihin tutkimuksiin reflektoituna tutkimustuloksiani tukevat erinomaisesti Jokisen (2000) liseniaatin työn pohjalta julkaistu teos Panssaroitu maskuliinisuus sekä Toivolan (2014) pro gradu. Jokisen havainnot sotilaskielestä toteavat sen suosivan käsitteitä ja lyhenteitä. Kielelliset valinnat sisältävät runsaasti nominalisaatiota ja passiivirakenteen käyttöä etäännyttämismerkityksessä. Lisäksi Jokinen nostaa esiin informaatiokoodausta sisältävät vakiintuneet termit, joiden merkityssisältö on näennäistä ulkoasua laajempi sekä kiusalliseksi koettujen asioiden ilmaisemisen kiertoilmausten avulla. Toivolan analysoimassa selkokielisessä opiskelijan oppaassa direktiivisten ilmausten kielelliset valinnat, niiden esiintyvyys ja merkityspotentialit ovat hyvin samankaltaiset kuin omassa tutkimusaineistossani. Vaikka Yleinen palvelusohjesääntö ei ole selkokielistä, tulkintani mukaan myös sen kirjoittajat ovat pyrkineet erityisen selkeään ja ymmärrettävään ilmaisuun.

Tarkasteltaessa omaa toimintaani tutkimuksen luotettavuuden kannalta voi todeta, että tutkijana minun on ollut vaikeaa pysyä yhdessä roolissa ja tarkkailla tutkimusaineistoa päätetystä näkökulmasta käsin. Tämä ilmeni muun muassa siinä, että tutkimuskysymykset täsmentyivät sekä sisällön että muodon osalta lähestulkoon tutkimusprosessin loppuun asti. Objektiviisuuttani tutkijana haastaa se, että tutkin oman organisaationi tuottamaa tekstiä, jonka kirjoittamisen rekisterin olen itsekkin omaksunut ja jonka tulkitseminen tapahtuu myös organisaatiokulttuurin tuntemisen kautta. Tämän lisäksi mielenkiintoni painopiste on helposti kallistunut tekstin kielellisen aineksen sijasta sosiologisen toimintaympäristön ja sen ilmiöiden pohtimiseen. Tutkimusprosessin aikana valitsemani näkökulman säilyttäminen on vaatinut tiedostamista ja keskittymisen uudelleen kohdentamisesta. Tutkimuksestani on kuitenkin poimittavissa kohtia, joissa voi huomata fokuksen hämärtyneen tai osuneen sivuun varsinaisesta tutkimusaiheesta. Olen joka tapauksessa kuvannut tutkimusprosessini vaiheet rehellisesti ja avoimesti ja tuonut esille lähteet, joihin johtopäätökseni perustuvat. Näin ollen arvioin, että tutkimus olisi kuvaamillani perusteilla toistettavissa ja siitä olisi odotettavissa samansuuntaisia, omia tuloksiani vahvistavia, johtopäätöksiä. Tätä näkemystä tukee myös yllä esitetty vertailu kahteen muuhun tutkimukseen, joiden tulokset ovat omieni kanssa sopusoinnussa.

Tämän kandidaatin tutkielman pohjalta tutkimusta olisi mahdollista laajentaa esimerkiksi pro graduksi. Tällöin tutkimuskysymyksiä voisi käsitellä syvemmin ja useamman metodin avulla vertailemalla. Tutkimuskysymyksiä voisi asettaa koskemaan esimerkiksi yhteisön sosiaalisen muistin vaikutusta tai sen perinteen uusintamista ja niihin vaikuttavia kielellisiä keinoja. Myös kielellisten valintojen tiedostamisen aste tekstin tuottamisessa olisi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe. Mahdollista vertailevaa tutkimusta kielellisten valintojen osalta olisi mahdollista tehdä joko Yleisen palvelusohjesäännön eri painoksissa tapahtuneista muutoksista tai toisaalta kielellisten valintojen eroista Puolustusvoimien eri aihepiirejä koskevissa teksteissä ja julkaisuissa. Tässä tutkimuksessa esiin noussut imperatiivin ja sotilaskäskyn ristiriita vaikuttaa itsestäni kaikista kiinnostavimmalta yksittäiseltä tutkimusongelmalta.

6.3 Loppusanat - Sotilas näkee vasemmalla silmällä äärimmäisenä olevan häämöttävän

Organisaatiokulttuurisista syistä johtuen Puolustusvoimissa käytetty virkakieli on muokkautunut omannäköiseksi tekstilajiksi. Se sisältää tunnistettavia piirteitä, joiden perusteella käytetty rekisteri on mahdollista yksilöidä kuuluvaksi nimenomaan Puolustusvoimille. Opiskelijoiden, kantahenkilökunnan ja reserviläisten kanssa keskusteltuani ja heidän toimintaansa havainnoituani, olen todennut, että organisaation kielellisissä teoissa halutaan pitäytyä vakiintuneissa käytännöissä ja tällä tavoin osoittaa olevansa osa organisaatiota. Käymieni keskustelujen perusteella kutsuntaikäiset, armeijaa käymättömät nuoret, pitävät Puolustusvoimien virkakieltä huvittavana, mutta se joukko heistä, joka tahtoo tulla osaksi organisaatiota, haluaa omaksua ja ymmärtää käytettyjä kielellisiä valintoja sen enempää niitä kritisoimatta.

Olen tutkimusprosessin aikana huomannut virkatekstiä kirjoittaessani pyrkiväni itsekin organisaation vakiintuneisiin kielellisiin ratkaisuihin. Kun tiedostin kirjoittavani kankeasti ja käyttäväni vanhahtavia ilmaisuja, ajattelin hetken aikaa voivani kirjoittaa tekstin uudella tavalla. Lyhyehkön harkinnan jälkeen totesin, että kyseinen ratkaisu olisi aiheuttanut niin suuren poikkeaman totutussa tekstilajissa, että se olisi kiinnittänyt huomiota laatimani tekstin sisältöön normaalia enemmän. Näin ollen päätin lopulta pitäytyä lukijan kannalta tutussa ratkaisussa. Omiin havaintoihini perustuen voin todeta, että organisaatiossa käytetyn virkakielen piirteitä on vaikeaa tunnistaa ja tarkastella kriittisesti. Ja vaikka tässä onnistuisikin, on rohkea ratkaisu lähteä muuttamaan epätarkoituksenmukaiseksi huomattuja piirteitä, sillä kyse ei olekaan enää pelkästään virkakielen muuttamisesta. Rohkenen väittää, että kuvaamassani tilanteessa ollaan jo kajoamassa organisaatiokulttuurin rakenteisiin.

Tutkimuksen johdannossa toivoin tutkimusprosessilla ja -tuloksilla olevan merkitystä Puolustusvoimien virkakielen kehittämiseksi. Tutkimusprosessin aikana tekemäni havainnot sekä itsestäni että itseäni ympäröivistä organisaation jäsenistä ovat syöneet tätä toiveikkuutta. Kielelliset toisinvalinnat vaativat rohkeutta erottua joukosta ja halua uudistua. Nämä ominaisuudet eivät organisaatiokulttuurissamme ole pelkästään arvostettuja ja kulttuurinen normi onkin erottua joukosta sopivasti, mutta ei liikaa eikä vääristä syistä. Jään mielenkiinnolla keräämään rohkeutta ja seuraamaan, miten virkakieli ja kirjalliset julkaisut ja niiden laatiminen kehittyvät Puolustusvoimissa tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet:

- Aro, Jari; Alastalo, Marja, Lempiäinen, Kirsti 2012: Sosiologia. Teoksessa: Heikkinen, Vesa; Voutilainen, Eero; Lauerma, Petri; Tiililä, Ulla; Lounela, Mikko 2012: Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja. Gaudeamus OY, Tallinna Raamatutrükikoda
- Gorpe, Peter 1984: Organisaatio ja johtaminen. Weilin+Göös, Espoo.
- Heikkinen, Vesa 2007: Kielen voima. Gaudeamus. Tammer-Paino, Tampere.
- Heikkinen, Vesa 2009: Kielen piirteet ja tekstilajit - vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen. SKS, Tietolipas 229. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna
- Heikkinen, Vesa; Voutilainen, Eero; Lauerma, Petri; Tiililä, Ulla; Lounela, Mikko 2012: Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja. Gaudeamus OY, Tallinna Raamatutrükikoda
- Hiidenmaa, Pirjo 2000. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa: Heikkinen, Vesa; Hiidenmaa, Pirjo; Tiililä, Ulla: Teksti työnä, virka kielenä. Gaudeamus. Helsinki University Press.
- Honkanen, Suvi 2009: Lauseet, jaksot ja (ala)laji viraston ohjailevissa kirjeissä. Teoksessa: Heikkinen, Vesa 2009: Kielen piirteet ja tekstilajit - vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen. SKS, Tietolipas 229. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna
- Hyvärinen, Riitta 2002: Kolme katsetta virkakieleen. Teoksessa Heikkinen, Vesa: Virkapukuinen kieli. SKS. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Jokinen, Arto 2000: Panssaroitu maskuliinisuus - Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere University Press. Vammalan kirjapaino OY. Vammala.
- Julkunen, Verna 2002: Ystävällisesti Kansaneläkelaitos. Teoksessa: Heikkinen, Vesa: Virkapukuinen kieli. SKS. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Kankaanpää, Salli 2002: Tiedottamisesta imagomarkkinointiin. Teoksessa: Heikkinen, Vesa: Virkapukuinen kieli. SKS. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Lehtonen, Mikko 2000: Merkitysten maailma. Tammerpaino Oy. Tampere.
- Leino, Pirkko 1989: Suomen kielioppi. 8.p 2005. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Luukka, Minna-Riitta 2002: M.A.K Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. Teoksessa Dufva, Hannele; Lähteenmäki, Mika: Kielentutkimuksen klassikoita. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Mikkonen, Kai 2012: Multimodaalisuus ja laji. Teoksessa: Heikkinen ym. 2012: Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja. Gaudeamus OY, Tallinna Raamatutrükikoda
- Mäntynen, Anne; Shore, Susanna; Solin, Anna 2006: Genre - Tekstilaji. SKS, Hakapaino OY, Helsinki.
- Ojutkangas, Krista; Larjavaara, Meri; Miestamo, Matti; Ylikoski, Jussi 2009: Johdatus kielitieteeseen. WSOY oppimateriaalit Oy.
- Pääesikunta 2017. Yleinen palvelusohjesääntö. Juvenes print OY.
- Shore, Susanna 2012: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. Teoksessa: Heikkinen ym. 2012: Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja. Gaudeamus OY, Tallinna Raamatutrükikoda
- Shore, Susanna 2012: Systeemis-Funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. Teoksessa: Heikkinen ym. 2012: Genreanalyysi - tekstilajitutkimuksen käsikirja. Gaudeamus OY, Tallinna Raamatutrükikoda
- Tarkoma, Elise & Vuorijärvi, Aino 2012: Ammattisuomen käsikirja. Sanoma Pro Oy. Helsinki.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk>.

Asiakirjalähteet:

- AL8734:** PUOLUSTUSVOIMIEN GRAAFINEN OHJE 2015
- ME14169:** OHJESÄÄNNÖSTÖN JA OPPIMATERIAALIEN TUOTANTOPROSESSI MAAVOIMISSA 17.11.2008
- HK333:** PVOHJEK-PE PUOLUSTUSVOIMIEN OHJESÄÄNNÖSTÖ 11.12.2014

Artikkelit:

- Heikkinen, Vesa 2007: Tekstejä, tutkijoita ja tekstintutkijoita. Puhe ja Kieli 27:1.
- Larjavaara, Matti 1999. Kieli, kohteliaisuus ja puhuttelu. Kielikello 2/1999
- Niinistö, Jussi 2016: Puolustusministerin vastaus kansanedustaja Mikko Kärnän/kesk kirjalliseen kysymykseen KK 647/2016 vp, http://www.defmin.fi/ajankohtaista/kirjalliset_kysymykset/. Siteerattu 17.4.2018.
- Rydzewska-Siemiatkowska, Joanna 2017: Suomen lakikielen velvoittavuus -erään kyselytutkimuksen satoa. Kielikello 4/2017
- Ylönen, Mika 2018: Sotilaan sananvapaus. Sotilasaikakauslehti 4/2018

Opinnäytteen:

- Honkanen, Suvi 2012: Kielioppi ja tekstilaji - Drektiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä. Väitöskirja. Suomen kieli. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto.
- Lauranto, Yrjö 2015: Direktiivisyyden rajoja - Suomen kielen vaihtokaappasyntaksia. Väitöskirja. Suomen kieli. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto.
- Piira, Ari 2011: Ympäristöoppaiden ohjailevat lausumat ja lukijakuva. Pro gradu, Suomen kieli. Kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

- Rentola, Hannu 2018: Itsekasvatus osana yhteisöllistä kasvua - Aineistoteoria pedagogisesta johtamisesta. Väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.
- Tervonen, Rosa 2016: Direktiivisyys rehtorin työtä ohjaavissa teksteissä: tarkastelussa valtion, kunnan ja yksityisen koulun johtosäännöt ja niiden pohjatekstit. Pro gradu, Suomen kieli, Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto
- Toivola, Eeva 2014: Tupakointi oppilaitoksen alueella on kielletty - Direktiivit Kiipulan ammattiopiston opiskelijan oppaassa. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto.
- Varjonen, Pekka 2000: Sotilasorganisaation kulttuuri. Diplomityö. Julkaisusarja 1 Tutkimuksia No: 15. Maanpuolustuskorkeakoulu. Oy Edita Ab. Helsinki.